

SULANE

TALLINNA KAARLI KOĞUDUSE AJAKIRI

Me ei ole kirjatähe, vaid Vaimu sulased,
sest kirjatäht suretab, aga Vaim teeb elavaks.
/2Ko 3:6 järgi/

Maara Vindi illustratsioon

nr 1/56 jaanikuu AD 2011

3 Juhtkiri	Toimetuse
4 Jutlus. Taevaminemispühaks	Jaak Aus
5 Poitiers' Hilarius (ca 300 - ca 368)	Ain P. Leetma
8 Ühest kaunist ja põnevast kirikutekstist: Fogdö kiriku pluviaal	Marju Raabe
11 Huvitavaid seiku Oleviste kiriku ajaloost	Riho Saard
17 Martin Lutheri mälestussamba ajaloost	Marek Roots
18 Toomas Liiv ja tema aeg	Toomas Haug
22 Diakooniatöö. Seeniorid kutsuvad!	Saima Sellak-Martinson
23 Juhatuse liige. Mees, kes on numbritega "sina peal"	
Intervjuu Jaak Palvariga	Saima Sellak-Martinson
24 Muusikatöö. Kirikukontsertide traditsioonist	Piret Aidulo
25 Muusika- ja lastetöö. Kaarli koguduse lasteansamlil esimene plaat	Maarian Lend
26 Muusikatöö. Külla lõunanaabritele	Virve-Aino Nuka
29 Miks on vaja Kaarli kiriku remonti ja maa-alust juurdeehitust	Eerik Jõks
34 <i>In Memoriam</i> . Sirje Laar	Einar Soone
35 Jutlus Taevaminemispühak	Alexander Kapp

EELK

Tallinna Toompea Kaarli Kogudus

Toompuiestee 4, Tallinn 10142
 Telefon 619 9100, faks 631 1363
 e-post: tallinna.kaarli@eelk.ee
 kodulehekülg: www.kaarlikogudus.eu

Sulane. Tallinna Kaarli koguduse ajakiri, ISSN 1406-8168;
 tiraaž 500; ilmub kaks korda aastas
 Trükikoda: Alfapress OÜ
 Toimetuse: Külli Saard, Saima Sellak-Martinson
 Küljendus: Külli Saard
 Arvelduskontod: 10022004706006 Ühispank
 221011214295 Hansapank

Hans Suss von Kulmbach'i "Taevaminemine", 16. saj algus

Me teame, et elame maailmas, kus on palju surma. Mitte ainult, et meie keha sureb, aga sageli nõrkeb ka vaim, kustub lootus... Vahel tundub, et meie maailmas ei ole midagi jäävat, kõik, mis on olnud ilus, tundunud igavene, on ühtäkki hävinud. Ometi ei ole see nii: me saame ka siin maailmas surmisest üle olla, kui oleme kohtunud ülestõusnud Jeesusega, kui oleme Temale oma südames ruumi teinud! Ka Tema kannatas selles kaduvas maailmas, ka Temal tuli surra, kuid see ei olnud lõpp, vaid uue elu algus nii temale kui meile. „Mina elan ja ka teie peate elama,“ on Tema tõotanud, seega ei ole surm sellele, kes usub, midagi lõplikku ja lootusetut, vaid kannab endas teatud kvaliteedimuutust, teatud üleminekut ühest väärtusest teise.

Käesolev Sulane ilmub pühaks, mil meenutame Jeesuse taevasseminemist, Tema asumist taevasele troonile Jumala paremal käel. See sündmus annab meile kindla lootuse, et meid ei oota pärast surma pime teadmatus, vaid igavene elu, igavene aeg Jumala juures. Kui seal üldse eksisteerib aega kui sellist, mida meie siin täna võiksime ette kujutada.

Kutsugem seda olekut või ajamäärangut kas või „surmajärgsuseks“, nagu seda on väga tabavalt teinud meie koguduseliige Toomas Liiv, keda meenutab kirjandusloolane Toomas Haug. See hetk kirikuaastas on ka põhjuseks, miks oleme siinses ajakirjanumbris avaldanud lausa kaks taevamine-mispüha-teemalist jutlust: koguduse abiõpetaja Jaak Ausi poolt tänapäeval kirjutatu ning teine meie koguduse kunagise õpetaja Alexander Kapi sulest tõenäoliselt 105 aastat tagasi.

Kuid seekordses ajakirjanumbris läheme tagasi veel kaugemale ajalukku: Ain P. Leetma jätkab kirikuisade käsitlemist Poitiers' Hilariusega, kirikuloolane Riho Saard kirjutab põnevatest seikadest Oleviste kirikus, kunstiajaloolane Marju Raabe tutvustab üht haruldast kirikutekstiili ja Keila koguduse õpetaja Marek Roots kõneleb Martin Lutheri mälestussamba ajaloost.

Justkui sillaks eilse ja tänase vahel on Kaarli kiriku remondikuraatori Eerik Jõksi ülevaade meie ajaloolise kirikuhoone remondist ning loomulikult on juttu ka koguduses toimunud: meenutame igavikku kutsutud koguduseliiget Sirje Laari, käsitleme erinevate töövaldkondade huvitavaid tegemisi ning võimalik on lugeda intervjuud juhatuse liikme Jaak Palvariga.

Lahket lugemist!

Sulase toimetis

Taevaminemispühaks

Siis ta avas nende mõistuse kirjadest aru saama ja ütles neile: „Nõnda on kirjutatud, et Messias pidi kannatama ja kolmandal päeval üles tõusma surnuist. Ja tema nimel peab kuulutama meelearandust pattude andeksandmiseks kõigi rahvaste seas, alates Jeruusalemmast. Teie olete nende asjade tunnistajad. Ja vaata, mina läkitan teie üle oma Isa töötuse. Teie aga viibige selles linnas, kuni teid rüütatakse väga kõrgelt!” Aga Jeesus viis nad välja kuni Betaaniani ja, tõstes oma käed, õnnistas neid. Ja see sündis, et neid õnnistades lahkus Jeesus nende juurest ja võeti üles taevasse. Ja nemad kummardasid teda ja pöördusid suure rõõmuga tagasi Jeruusalemm ja olid alati pühakojas Jumalat tänades. /Lk 24:45–53/

Taevaminemise püha on püha, mis on kuskil alateadvuses inimestel meeles, kuid selle tähendus on ehk jäänud ülestõusmispühade ja nelipühade varju. Ometi on ka sellel pühal oma kindel ja oluline tähendus. Annab ju just sel pühal Jeesus töötuse olla meie juures iga päev kuni maailma ajastu lõpuni ja kinnitab Issand sedagi, et peatselt saavad jüngrid Püha Vaimu, mis õpetab ja juhib Kristuse mõistmisele.

Üheks põhjuseks võib olla see, et taevaminemispüha nimetus on kuidagi selline, mis tänases maailmas ei kõla eriti usutavalt või tekitab see kõhklevaid küsimusi.

Kui räägitakse taevast, siis tõstatame pilgu ja vaatame üles. Sõltuvalt kellaajast ja ilmast näeme seal kõike, mida taevast ikka näeb. Sa-

mas tunnetame taevast silmitsedes selle avaruse mõõtmatus, mis omakorda tekitab küsimuse, mis on see taevast, kuhu Jeesus läks? Kas ei ole siis nii, et meie arusaam taevast piirdub vaid nägemisega, mida kirjeldasin. Selle püha üks tähendus on kindlasti see, et Jeesus jätab meid selle, nähtava, maailma mõõdetesse, astudes ise nähtamatusse, mõõtmatusse.

Jeesuse-aegses maailmas oli selge arusaam, et inimene elab maa peal ja Jumal taevast. Ka evangeliumid on kirjutatud just selle aja võtmes. Võib öelda, et taevasseminemise sündmusega sai Kristuses ilmsiks jumalikkus, ta läks tagasi sinna, kust oli tulnud ja kus elab Jumal.

Jeesuse kannatustel, surmal, ülestõusmisel ja taevasseminemisel on keskne roll Jumala lunastuslool. Midagi ei toimu juhuslikult või kogemata. Ta käsib jüngritel jääda sellesse linna, kuni neid rüütatakse väga kõrgelt. See on kinnitus, et jüngrid ei jää üksi, vaid Püha Vaim tuleb nende tegevust juhtima.

Jüngrid hakkavad mõistma seda, mida Issand neile oli rääkinud ja õpetanud, ning nad ei pelga enam ega ole teadmatutes. Püha Vaimu abiga saavad nad aru, et Jumal on teinud midagi sellist Jeesuse Kristuse läbi, mida seni pole inimesed näinud ega mõistnud.

Kristuse taevaminek meenutab just seda, et Jumal võib teha midagi sellist, mis inimesele mõistetamatuks jääb. Temale on kõik võimalik, aga inimene sageli ei

suuda või ei taha seda märgata. Ikka hoiame pead kuklas ja otsime Jumalat taevast, kui ta tegelikult seisab meie kõrval. Otsime abi eneseabi- ja esoteerilistest raamatutest, märkamata, et abistav käsi või nõuandvad mõtted on meile juba antud.

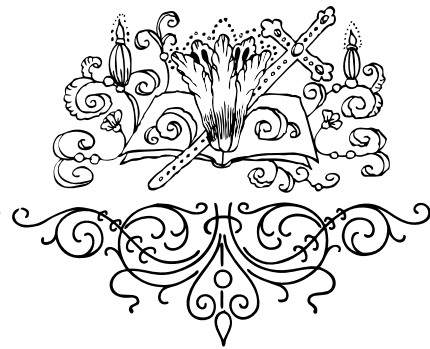
Kuigi Issand on läinud taevasse, ei tasu meil arvata, et sellega on ta kuskile kaugemale läinud. Ta on meie juures meid juhtimas, kinnitamas elu raskustes ning otsuste juures. Ta julgustab meid meie nõrkustes ja lohutab, kui vajame lohutust. Jumala arm on meie ligi Tema läbi.

Kristuse läbi on meil see lootus, et meidki ootab seal taevast kord ase, mis on aegade algusest valmistatud.

Head lugejad! Soovin, et meil oleks rohkem mõistmist, et paljusid asju saame näha alles siis, kui selleks saabub õige aeg, ehk nagu ütleb Paulus: *Poolikult me tunneta-me ja poolikult me ennustame, aga kui tuleb täielik, siis kõrvaldatakse poolik. Kui ma olin väeti laps, siis ma rääkisin nagu väeti laps, mõtlesin nagu väeti laps, arutlesin nagu väeti laps. Aga kui ma sain meheks, jätsin ma kõrvale väeti lapse kombed. Praegu me näeme aimamisi nagu peeglist, siis aga palgest palgesse. Praegu ma tunnetan poolikult, siis aga tunnetan täiesti, nagu minagi olen täiesti tunnetatud. Ent nüüd jääb usk, lootus, armastus, need kolm, aga suurim neist on armastus. /1Kr 13:9–13/. Olgu meil usku, lootust ja armastust, et Kristus saaks nähtavaks meie elus ja maailmas.*

Jaak Aus

Poitiers' Hilarius (ca 300–ca 368)

Armas lugeja! Taas on natukene aega edasi veerenud ja Sa hoiad oma käes järjekordset Sulase numbrit. Vaatamata sellele, et Sulane ei ilmu enam nii sagedasti kui varem, jätkub siiski meie kirikuisade teekond, mis on kestnud juba mõned aastad ja mis kestab veel kindlasti kaua, sest see teekond on rikkalik ja see teekond on pikk.

Käesolevas Sulases tahaksin Sulle tutvustada, hää lugeja, ühte kirikuisa, kes on ehk tihtipeale jäänud n-ö vaatepildist välja, kuid kelle panus nii kiriku ajaloo kui ka selle õpetuses on olnud väga oluline. Seepärast ei saa me ka kõige parema tahtmise korral temast mööda minna.

Kui räägime kirikuisadest, siis mõttemaailmas rändame tihti kas Itaaliasse, Kesk-Aasiasse või Aafrikasse, sest just nimelt neist paigust on pärit kõige mainekamad tegelased ja nende pärand meie läbi Kiriku õpetuse ja ajaloo. Kuid praegusel hetkel viib meie teekond siiski teise ilmakaarde, tänapäeva geograafiliste määratluste järgi rändame hoopiski Prantsusmaale, linna nimega Poitiers, mis jääb enam-vähem Pariisi ja Bordeaux' vahele, ning tutvume selle linna piiskopi Hilariusega, kelle nimi pärineb ladinakeelsest sõnast *hilaris*, mis tõlkes tähendab “rõõmus, lõbus”.

Piiskop Hilarius sündis Poitiers' [puatjé] linnas neljanda

sajandi alguses, ning ette kiirustades võime juba öelda, et samas linnas lahkus ta ka igavikuteele umbes 368. aastal. Hilarius kuulus väga nooblisse ja rikkasse perekonda, kelle taust oli tugevasti paganlik (mittekristlik), mistõttu oma õpingute jooksul puutus Hilarius kokku paljuski profaanse maailmaga. Sellele vaatamata asus ta hiljem uurima ka Pühakirja, mille tulemusel leidis tõe, mida ta oli oma elus otsinud juba mõnda aega. Ta ütles täielikult lahti sellest maailmast ning sai osa ristimise sakramendist. Tema suur kiindumus ususse ja pühendumus sellele võitsid kiiresti paljude tähelepanu ning ta valiti 350 liikmest koosnevasse kolleegiumi, mille ülesandeks oli koordineerida linna usuelu. Midagi ei ole teada piiskoppidest, kes olid selle kolleegiumi juhtivateks liikmeteks. Ainus, kelle kohta meil on olemas usaldusväärne informatsioon, on just nimelt Hilarius. Seda saame väita tänu asjaolule, et Hilariusel oli juhtroll vastuseisus hereesiale, mida tunneme arianismi (maniluse) nime all. See eksiõpetus levis nagu kulutuli Euroopas ning ähvardas laialt maad võtta ka Gallias. Arles'i piiskop Saturninus oli üks nendest, kes kutsus 356. aastal kokku Beziers' kirikukogu, mille käigus ta püüdis ennast õigustada ning tugevdada seelses piirkonnas veelgi enam seda eksiõpetust. Siin astus talle vastu Hilarius, kes

püüdis esile tuua puhta ortodokse õpetuse. Kuid kuna sellest kirikukogust osavõtjad olid arianismi pooldajad, siis oli kogu see ettevõtmine asjatu. Veelgi enam, mõne aja pärast saadeti Hilarius Früügiasse eksiili, et tema häält ja õpetust vaigistada.

Kuid eksiilis olles ei kavatsenud Hilarius sugugi käed rüpes istuda. Tema töö jätkus suure aktiivsusega ka paguluses, kus ta pühendas enamiku oma ajast õppimisele. Selle aja jooksul viis ta lõpule ka varem alustatud kirjutised ning avaldas käsitluse sinodist. Oma kirjatöös arutles Hilarius usutunnistuse üle idakiriku piiskoppide poolt nähtuna, ning vaatamata sellele, et ta mõistis tihti nende õpetuse valeks arianistlike suunitluste alusel, andis ta ka mõista, et sageli ei seisne usuline erinevus ideede tõlgendamises, vaid selles, kuidas me tõlgendame kasutatud sõnu. Selline lähenemine leidis piiskoppide poolehoidu ning nad lubasid Hilariusel jätkata avalikku tegevust. 359. aastal leidis aset Seleucia kirikukogu, kuhu olid kohale tulnud ka hulk piiskoppe idast. Paljude lootuseks oli sellel kirikukogul näha just Hilariust. Kuna tegemist oli väga haritud ja tugeva teoloogiga, siis oli ka temale saadatud kutse kirikukogust osa võtta. Et Hilarius jõuaks

kenasti kohale, pidi postihobused reisiks tagama provintsi kuberner isiklikult. Teiste piiskoppide ja kirikuisade juuresolekul esitas Hilarius Gallia piiskoppide kogu doktriini ning vaatamata mõningatele vastuväidetele ja elavale diskussioonile, saatis tema püüdlusi edu.

Pärast seda kirikukogu läks Hilarius Konstantinoopolisse, kus ta võitles jätkuvalt seal esinevate ekstsiofetuste vastu. Kahjuks ei kestnud tema tegevus sealses piirkonnas kaua, sest ta enda piiskopkond vajab teda ning 361. aastal asus ta koduteele. Hilarius suundus tagasi oma kodulinna Poitiers'sse, et jätkata seal endist tegevust. Kodulinnas võeti ta vastu suure rõõmu ja kiindumusega nii oma koguduse kui ka piiskoppide poolt. Tihti peale külastas teda Martin¹, tema endine jünger ning hilisem Tours'i piiskop. Hilariuse tööd ja püüdlusi võidelda ka siin eksisteerivate ekstsiofetuste vastu saatis aina edu ning kuuldus temast levis laialdaselt. Oma võitluses ekstsiofetuse vastu suutis Hilarius viimaks ka kõrvale tõrjuda Arles'i piiskopi Saturninuse, kes oli seni üks tema suurimaid vastaseid ja tagakiusajaid. Hiljem võttis Hilarius veel ette teekonna Milanosse, et ka seal vastu astuda arianistlike vaadetega piiskoppidele, kuid keiser Valentinianus, kes seisis nende eest, andis Hilariusele korralduse lahkuda Milanost.

Hilarius pöördus tagasi Poiti-

¹ Tegemist on selle Martiniga, kelle järgi on oma nime saanud usupuustaja Martin Luther, ning tänu kellele on meie rahvalendris mardipäev (10. november). Tours'i Martini surmapäevaks on 11. november.

ers'sse, kust ta ei lahkunud enam iial. See haritud ja energiline piiskop võitles usuvigade vastu mitte ainult tindi ja sulega, vaid ka oma sõnade ja tegudega. Parim saadaolev väljaanne tema teostest ja kirjutistest on avaldatud Dom Constanti trükikoja poolt ning kannab pealkirja *Sanctii Hilarii, Pictavorum episcopi opera, ad manuscriptos codices gallicos, romanos, belgicos, necnon ad veteres editiones castigata* (Pariis, 1693). Elu lõpupäevadel, olles saanud innustust oma sõb-

ralt ja hilisemalt Tours'i piiskopilt Martinilt, rajas Hilarius Liguge's kloostri, mis oli tema piiskopkonna valduses.

Läänekirik tähistab tema nimepäeva reeglina 13. jaanuaril. Kui selle päevaga peaks aga kattuma epifaania oktaavi päev, siis tähistatakse nimepäeva 14. jaanuaril. Paavst Pius IX andis Hilariusele Kiriku doktori tiitli. Puy kirik võib uhkustada sellega, et just seal asub Hilariuse reliikvia. Ühele teisele allikale toetudes saab aga väita, et tema reliikvia asub Pariisi St Denis' kirikus ning veel kolmanda

allika järgi on reliikvia hoopiski täielikult hävinud. Arvan, et siin jääb lugejale vabadus ise otsustada ning valida endale sobiv ja usupärasem versioon.

Teoloogiline pärand

Hilarius jõudis tänu oma aktiivsusele kirjutada palju. Kõige tähtsamad pärandused tema poolt kiriku dogmaatikasse on *De fide Orientalium*, epistel esitatud 358. aastal Gallia, Germaania ning Britannia piiskoppidele, milles ta käsitleb idakiriku piiskoppide tõelisi vaateid arianismi ekstsiofetuse valdas, ja *De trinitate libri XII*, kirjutatud aastatel 359 ja 360, milles esmakordselt on õnnestunud selgitada ladina keele ja kreeka keele vahel esinevaid „teoloogilisi kavalsusi ja nõkse“, kui seda niimoodi väljendada võib. Esimene nendest kahest ei leidnud just kõige suuremat heakskiitu, sest mõnede sinodi liikmete arvates oli Hilarius liiga leebe arianistide suhtes. Nende kriitikale vastas ta kirjutisega *Apologetica ad reprehensores libri de synodis responsa*.

Järgnev palve on väljavõte Hilariuse jutlusest „Kolmainususest“ (*De Trinitatis Lib 1*, 37–38: PL 10, 48–49), milles ta võitleb ägedalt arianismi ekstsiofetuse vastu. Seda teksti kasutatakse ka romaani ofitsiumi lugemistes tema nimepäeval 13. jaanuaril.

„Ma olen täielikult teadlik sellest, kõigeväeline Jumal ja Isa, et oma elus olen ma Sulle võlgu teatud ülesande. Selleks ülesandeks on igas mu kasutatud mõttes ja sõnas anda ülistust Sulle. Nimelt

oled just Sina andnud mulle kõnelemise anni, millele ei saa anda kaunimat kasutust kui vaid teenimaks Sind ja Sinu kiitust. Seda andi saab kasutada vaid selleks, et anda tunnistust Sinust, kes Sa oled Jumal Isa, kes oled Isa ainusündinud Pojale. Seda andi saab kasutada selleks, et anda tunnistust Sinust nendele, kes Sind veel ei tunne või kes veel ei usu Sinusse.

Tean, et minu püüdlused selles vallas on piiratud, kuid palvetan lakkamatult saamaks abi ning armu Sinult. Enne kui ma heiskan purjed selleks, et seilata usumerele, saada Sina tuult, mis oleks täidetud Püha Vaimuga, kes annaks meile juhatust sellel usurännakul. Sina ise oled meile lubanud ja oled igavesti oma lubadustele truu: küsige ja teile antakse; otsige ja te leiate; koputage ning teile avatakse.

Jah, oma vaesuses me palvetaime oma vajaduste eest. Me õpime hoolikalt prohvetite ütlosti ja apostlite õpetusi, ning koputame lakkamatult selle ruumi uksele, millele on kirjutatud „mõistmine“. Kuid meie palvetele vastamine on Sinu kätes, Issand, olla ligi meile, kui me Sind otsime ning avada meile, kui koputame.

Meie loomuses on ka teatud loidus, mis nõrgendab meid ning meie arusaamine Sinust võib olla kaetud pimeduse ja vaimunõrkusega. Kuid toetudes Sinu õpetusele suudame mõista ka jumalikkust, mis viib meid välja selle maailma pimedusest ning kõrgemale inimlikust mõistmisest.

Niisiis me usaldame Sind selles

väärikas ettevõtmises, et Sina ise tugevdaksid meie vaimu, oleksid meile toeks sellel teekonnal, ning et Sina ise annaksid meil sellel teel olla Püha Vaimu läbi osaduses nii prohvetitega kui ka apostlitega. Aita Sina meil mõista õigesti seda, mida püüdsid oma õpetusega edasi anda nemad, ilma et me jätaks sellest midagi välja. Sest ka meie ülesandeks on kuulutada seda, mida on osaliselt kuulutanud juba

ka nemad ning mis on osa kogu lunastuse müsteeriumist: Sina oled igavene Jumal, kes on sündinud meie keskele oma Pojas, ning et Sina, Jumal, oled üks, ilma et üks oleks sündinud teisest. Meie ülesandeks on kuulutada Jumalat, kes on üks: Jumal Isa, Jumal Poeg ja Jumal Püha Vaim.

Anna siis Sina ise, Püha Jumal, meil osa saada sellest müsteeriumist läbi Pühakirja, valgusta meie vaimu. Anna meile selgust, et suudaksime seda tõde edastada,

millesse me ise usume. Prohvetite ja apostlite kaudu me tunneme sind, üks Jumal. Palun anna meile armu, et ka eksiõpetuste ees suudame teenida Sind kui tõelist Jumalat, kes on koos meiega läbi ajastute. Anna armu, et suudame seda kuulutada kuni lõpuni.

Kokkuvõtteks

Kirik on oma olemuselt alati missioonäri rollis, kelle ülesandeks on kuulutada Jumala Sõna ning jagada sakramente. Selle missiooni on Kirikule usaldanud Kristus ise ning Tema on andnud meile lubaduse, et seda tehes on Tema ise koos meiega kuni ajastute lõpuni. On selge, et läbi erinevate aegade seisab ka Kirik vastamisi raskustega ning tahes või tahtmatult tuleb ette aegu, mil tuleb võidelda eksiõpetustega. Arianism oli hereesia, mis levis laialdaselt Hilariuse eluajal ning ähvardas lõhestada kogu Kirikut. Kuid kõikidel aegadel on ikka leidunud teolooge ja vaimulikke, kes on olnud võtmeisikud seismaks vastu nendele eksiõpetustele ning kes on teinud oma elutöö võideldes Tõe eest, kelleks on Kristus ise. Hilarius oli üks nendest, kes ei hoidnud kõrvale võitlusest Tõe eest ka siis, kui sellega kaasnesid eksil ja ebaumugavused ning paljude inimeste vastuseis. Olgu tema siis meilegi eeskujuks, et ka meie oma igapäevases elus suudaksime jääda usstavaks Tõele ning paluksime alati abi Temalt, kes on meie Isa.

Hilary oli ka eeskujulik pereisa ning see oli suuresti põhjuseks, et ta valiti piiskopiks. Kuigi mõnin-

gase vastumeelsusega, otsustas ta siiski aktsepteerida seda kutset asuda teenima Kirikut piiskopi rollis. Oma elu jooksul avaldas ta palju kirjutisi, mille hulka kuuluvad ka Püha Matteuse evangeeliumi (*Commentarius in Evangelium Matthaei*) ning Taaveti Laulude (*Tractatus super Psalmos*) kommentaarid. Hilisemad Kiriku doktorid, nende hulgas ka Aquino Thomas, on tema kirjutisi kiitnud justnimelt teoloogilise selguse tõttu. Suurema osa oma teostest on ta kirjutanud arianismi eksiõpetuse vastu. Tõenäoliselt on Hilarius ka esimeste ladinakeelsete hümnide (kirikulaulude) autoriks. Oma elu jooksul oli ta

Kiriku tähepanu keskpunktis, sest ta tõrjus skandaale ning taastas kirikusisese distsipliini, võitles nii usupuhtuse kui ka rahu eest. Kogu oma õpetusega toetas ta Nikaia usutunnistust ning kõike seda, mis selles kirjas on.

Oma aja kirikuisade hulgas kuulub Hilariusele väga auväärne, kõrge koht. Ka Püha Augustinus on tunnistanud teda kui „Kirikut valgustavat doktorit“. Paavst Pius IX kuulutas 1851. aastal Bordeaux' kirikukogul Hilariuse ametlikult Kiriku doktoriks (*universae ecclesiae doctor*).

Tihti nimetatakse teda ka arianistide haamriks (*Malleus Arianorum*) või siis läänekiriku Athana-

siuseks. Heal lapsel pidavat ikka mitu nime olema.

Palve

Isa, hoia meid kasutamast sõnu mõttetult. Anna meile armu tunnistamaks Tõde! Hoia meid puhtas ja laitmatus usus, et suudaksime lakkamatult kinni hoida sellest, mida tunnistame ristimise sakramendis, et Jumal on Isa, Poeg ja Püha Vaim. Ning anna, et me ei lahkuku iialgi Sinust. Seda palume Jeesuse Kristuse, meie Issanda läbi, kes elab ja valitseb koos Sinuga, Isa, Püha Vaimu ühtsuses, üks Jumal igavesest ajast igavesti. Aamen.

Isa Ain Peetrus

Ühest kaunist ja põnevast kirikutekstiilist: Fogdö kiriku pluviaal

Ajaloolisi katoliku ja luterliku kiriku vaimulikurõivaid on Eestis säilinud väga vähe. Albasid, stoo-lasid ja mitraid ei ole teadaolevalt säilinud ühtegi eset. Kaasulaid on meie ajani alles neli ning kõik need asuvad muuseumites. Selge on, et katoliku kirik omas ja kasutas siinmail kirikutekstiile, sealhulgas ka rõivaid. Nii näiteks kuulus 1477. aastal Keila kiriku vallasvara hulka seitse kaasulat koos kõige juurdekuuluvaga ning üks pluviaal¹. Vaimulikurõivaid leidub kirikute inventariloendites ka hilisematel sajanditel. Millised need olid, kus need valmistati ning kuidas kasutati – seda võime teada saada peamiselt kaude arhiiviallikatele

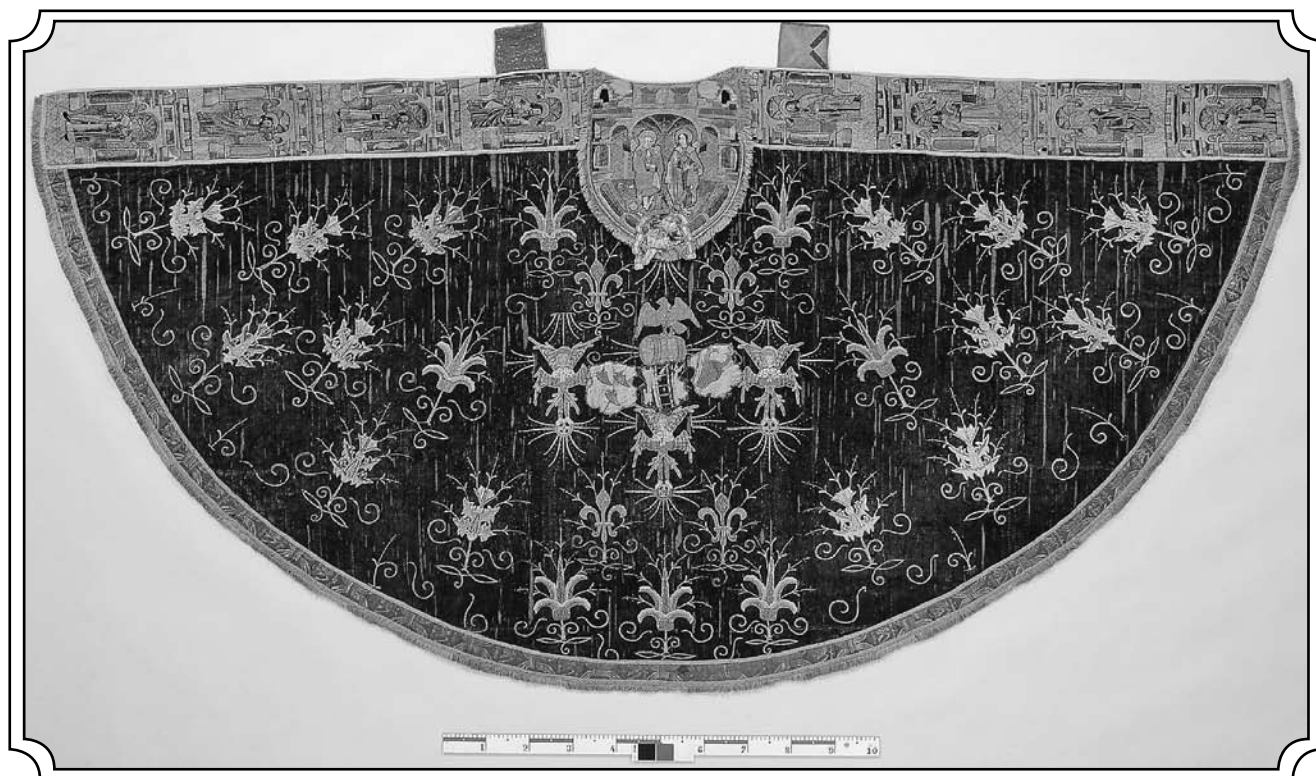
1 A. Mänd, Kirikute hõbevara: altaririistad keskaegsel Liivimaal. Tallinn: Muinsuskaitseamet, 2008, lk. 180

Fogdö kiriku pluviaal. Rootsi Ajaloomuuseum, Stockholm.

toetudes. Siiski on lisaks eespool nimetatud kaasulatele säilinud veel üks vaimulikurõivas, mis lasseb meil heita pilgu eesti kirikutekstiiliajalukku.

Stockholmis Rootsi Ajaloomuuseumi kogus on pluviaal Södermanlandi lääni Fogdö kirikust. Pluviaal (nimet. ka koorimantel või kapa) on poolringikujuline keep, mille hõlmad kinnitatakse rinnalapi, keti või agrafiga. See rõivaese on kujunenud kapuutsiga keebist, kusjuures kapuuts on aja jooksul muutunud dekoratiivseks seljakilbiks. Liturgiliseks rõivaks hakkas keep kujunema 8. sajandil ja muutus üldkasutatavaks 11. sajandil. Keskaja lõpus muutus pluviaal piiskopi kõige tähtsamaks rõivaks.

Fogdö kiriku pluviaal laialilaotatuna. Rootsi Ajaloomuuseum, Stockholm.

Fogdö kiriku pluviaal on valmistatud punakaspruunist sametist ning kaunistatud kuld- ja siidtikanditega². Rõiva pinda kaavad tiktud liiliad ja karuohaka õied, seljaosal on kujutatud kolm seeravit (kuue tiivaga ingliti) ning allservas on sinikollane mustri- lise- sest sametist kant. Koorimantli seljakilbil ja laiadel esiservadel on siidtikand: kilbil on kujutatud Madonnat ja evangelist Johannest, esiservadel on neli prohvetit ja neli apostlit. Pluviaal esindab tüüpilist inglise hilisgooti tikandit³.

Pluviaali seljaosal on kujutatud laialisirutatud tiibadega kotkast

2 A. Geijer, 23128:15. Fogdö kyrka, Södermanland. Korkåpa. 1946 (eseme dokumentatsioon, Rootsi Ajaloomuuseum: <http://mis.historiska.se/mis/sok/bild.asp?uid=131615>, 28.03.2011)

3 A. Branting, A. Lindblom, Medieval Embroideries and Textiles in Sweden. Vol. 1. Uppsala and Stockholm: Almqvist & Wiksells Boktryckeri-A.-B., 1932, lk. 135

seismas vaadi peal. Seda märki seostatakse Canterbury peapiiskopi John Mortoniga (u. 1420–1500). Oletatakse, et John Morton tellis kõnealuse pluviaali enne 1493. aastat, mil ta valiti kardinaliks⁴. Vaadil seisva kotka all on kolm hiljem lisatud vapikilpi.

Eesti jaoks oluliseks teeb pluviaali seljakilbi allserval olev Johannes von Münchhauseni vapp. Johannes von Münchhausen oli aastatest 1540 ja 1541 vastavalt Kuramaa ning Saare-Lääne piiskop. 1559. aastal müüs ta piiskopkonnad Taani kuningale Frederik II-le ning lahkus oma endistest valdustest. Ta siirdus Verdenisse, pöördus luterlusse ning suri seal

4 K. Heard, "All holie companye of heaven": Uniformity and Individuality in the Iconography of Late Medieval English Orphreys. – Iconography of Liturgical Textiles in the Middle Ages. Riggisberg: Abegg-Stiftung, 2010, lk. 155–158

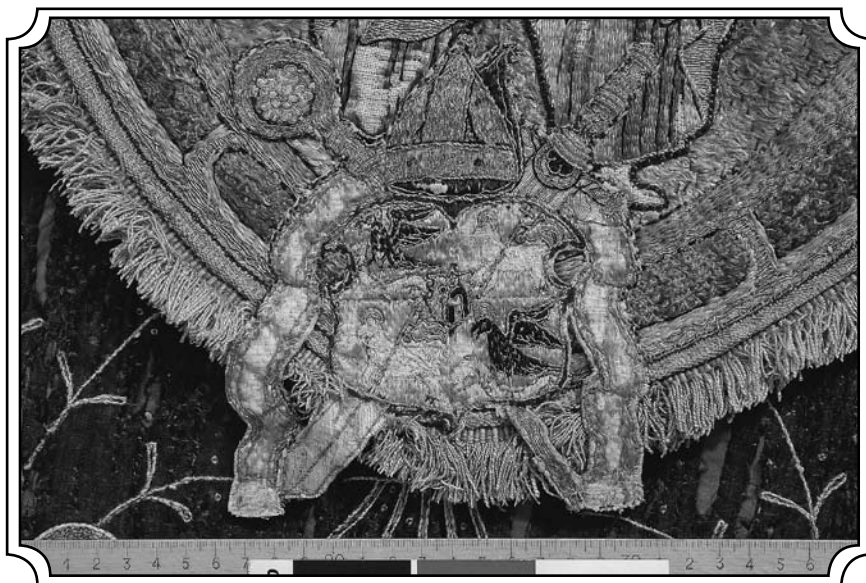
1572. aastal⁵. Pluviaali kinkis Fogdö kirikule Krister Posse 1622. aastal, mil ta naases Gustav II Adolphi sõjakäigult Liivimaale⁶.

1942. aastal deponeeriti pluviaal Rootsi Ajaloomuuseumi ning konserveeriti aastatel 1944–45. Aastast 1997 on pluviaal eksponeeritud muuseumi tekstiilikambris.

1911. ja 1913. aastal kirjutas Fogdö kiriku pluviaalist Carl R. af Ugglas. Sajandi jooksul on pluviaal leidnud põhjalikku käsitlemist või põgusat viitamist mitmetes kirikutekstiili-alastes väljaannetes.

5 A. Adamson, Hertsog Magnus ja tema "Liivimaa kuningriik" [Võrguteavik] : doktoriväitekiri. Tallinn: [Tallinna Ülikooli Akadeemiline Raamatukogu], 2009, lk. 33

6 A. Branting, A. Lindblom, Medieval Embroideries and Textiles in Sweden. Vol. 1. Uppsala and Stockholm: Almqvist & Wiksells Boktryckeri-A.-B., 1932, lk. 135

Piiskop Münchhauseni vapp. Rootsi Ajaloomuuseum, Stockholm

On suur tõenäosus, et Eestisse jäämise korral oleks pluviaal aja kulgedes hävinud. Oleks tore, kui pluviaali oleks võimalik kunagi mõne kirikutekstiilinäituse raames Eestis eksponeerida, et kirikukunstihuvilistel oleks võimalik seda oma silmaga näha. Seni aga tasuks Stockholmi külastades veeta mõned hingekosutavad tunnid sealses ajaloomuuseumis, et nautida nii Fogdö kiriku pluviaali kui ka muud seal eksponeeritud kirikukunsti.

Marju Raabe

Huvitavaid seiku Oleviste kiriku ajaloost

Püha Olav ja Oleviste

Pühale Olavile pühitsetud kirikuid ja kabeleid on Skandinaavias, Britannias ja Läänemere-äärses kultuuriruumis kokku teada üle viiesaja. Oletatakse, et ka keskaegsel eestlaste asualal on neid olnud umbes kümme. Neist tuntumad on Vormsi Püha Olavi kirik, Läänemaa Saastna Püha Olavi kabel, Nõva Püha Olavi kabel, Hiiumaa Kärddla Püha Olavi kabel ja muidugi Tallinna Püha Olavi kirik. Püha Olavi altareid on aga võinud olla veelgi rohkem. Näiteks on teada, et selline altar oli Kihelkonna kiriku ühes kabelis.

Norra viikingikuningas Olav II Haraldsson langes ühes järjekordses lahingus 29. juulil 1030, kui teda läbistas kellegi Tore Hundi taparelv. Märterkuninga atriibuudiks sai seepärast hellebard.

Kristluse eest lahingus surnud märterkuninga hilisem legend on muidugi paljas pooltõde, mille konstrueerisid ja mida oma huvides levitasid Nidarosi preestrid ja Olavi endised toetajad. Nema panidki juba 1035. aastal aluse Nidarosi kultusekeskuseks väljaehitamisele. Püha Olavi kultuse kiriklik liturgia (*Ordo Nidrosiensis*) oma kindlaksmääratud palvetega koostati aga alles 1220. aastal ja esimest korda lubas paavst Bonifacius VIII 1296. aastal näiteks Turu toomkirikus Püha Olavi päeva missast osavõtnutele kolme aasta ja 120 päeva pikkuse pattude andestuse. Töövabaks muudeti Püha Olavi päev aga 1352. aastal.

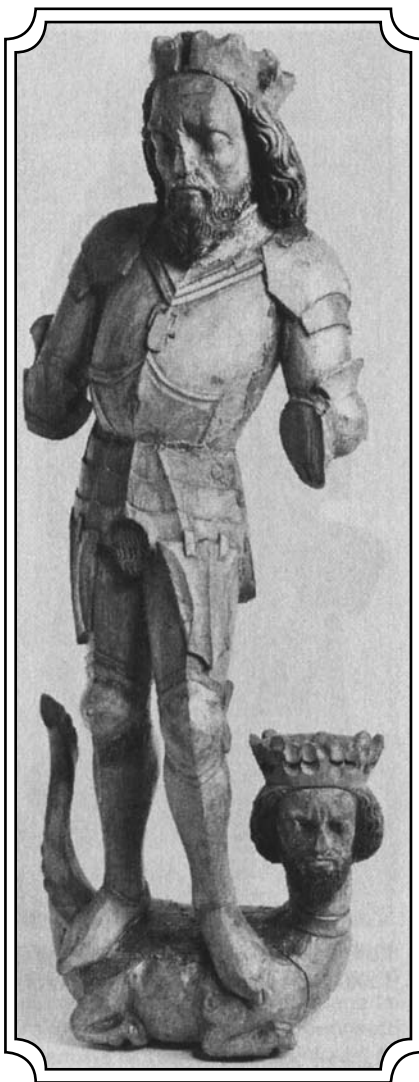
Lisaks kristlike valitsejate kaitsepühakuna oli Püha Olav Skandinaavias tuntud veel ka merekaubanduse ja talupoegade kaitsepü-

hakuna. Pärast Jüriöö ülestõusu Eesti läänerrannikule ümberasutatud rootslaste jaoks oli Püha Olavi kultusel ka oma identiteediline tähendus. See oli mingis mõttes vastand nn võõrastele Piibli ja välismaistele pühakutele. Olavi kultus on pidanud eestlaste asualale jõudma juba enne taanlaste tulekut. Tõenäoliselt Gotlandilt pärit kaupmeeste vahendusel. Ka soomlaste asualale (Satakunta) on Püha Olavi kultus suure tõenäosusega levinud Ahvenamaa kaudu hiljemalt 12. sajandil, aga võimalik, et juba sajand varemgi. Sigtuna Püha Olavi kirik on pärit 12. saj esimesest poolest. Gotlandi Püha Olavi kirikud on peamiselt 13. sajandist.

Seepärast võib hüpoteetiliselt oletada, et Püha Olavi kultus on jõudnud ka Eesti põhjaranniku-

le 12. sajandi keskel. Hapravõitu hüpoteesi võiks toetada teade, et Prantsusmaal eestlaste esimeseks (misjoni)piiskopiks pühitsetud Fulcole anti paavsti korraldusel 1171. aastal tõlgiks kaasa Stavan-geri Püha Olavi kloostri (asut 1150) õppinud Nicolaus. Stavan-ger sai piiskopkonnaks aga juba 1125. aastal. Kui Nicolaus oli tõepoolest oma emakeele tõttu näiteks pärit Eesti põhjarannikult ja siirdunud vabatahtlikult Stavange-ri Püha Olavi kloostri, siis võis ta Olavi kultusega olla juba varem kokku puutunud.

Rahvausundilisest e rahvakatoliiklikust Olavi kultusest, millele andis suuna selle päeva sattumine suve alguse ja lõpu vahemikku, teame oma üksikasjades väga vähe. Talupoja majandusaasta algas viljalõikusega või uudseleiva lauale- tulekuga. Mõnikord oldi sunnitud leivapuudusel vilja kallale mine- ma juba enne rukkilõikuse algust, mille rahvatraditsioon sidus jaa- gupi- ja olevi-, oolepi-, oolu- e ooljapäevaga (29.7). Nimetatud ooljapäev oli seotud ka lambatap- mise ja pidulikuma sööminguga, mis kandis rituaalset iseloomu. Olavilambast on dokumenteeri- tud teateid veel 1680ndatestki. Olavilambast oli rahvakatoliiklik ohverdusrituaal, mida katoliku ki- rik oli püüdnud muuta kristliku- maks. Protestantlikud vaimulikud alustasid aga selle väljajuurimist ja jutlustasid sel pühäl tavaliselt Jee- suse viie tuhande inimese söötmi- se imeteost viie leiva ja kahe kala- ga. Keskaegsele Püha Olavi kultu- sele viitas see ainult veel niipalju,

15. saj Pälkänne kirikust pärinev skulptuur

Oleviste koguduse Peet Areni pitsati kavand 1942. aastast

et igaihel tuli kummardada ida suunas ja paluda Kristuselt head vilja-aastat ja rahu. Ida suunas sellepärast, et kirikute peaaltarid olid idaseinas ja preester missat läbi viies oli näoga suunatud itta, paradiisi, päikesetõusu ja Jeruu- salemma poole. Ka siis, kui altar mingitel põhjustel ei asetsenudki täpselt ida suunal, sümboliseeris see ikkagi alati ida.

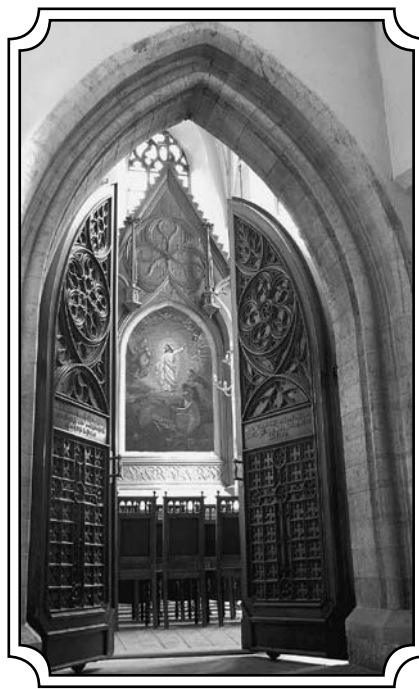
Püha Olavit on kirikukunstis alati kerge ära tunda, sest teda kujutatakse seismas lohel, mis sümboliseeris deemonit ja vaen- last, kes kannab ta enda näojoo- ni. Pahim vaenlane inimesele on inimene ise. Püha sõda toimub inimese sees. Loomsümboolikaga puutume Tallinna Oleviste kirikus kokku ka Hans Pawelsi kenotaafi juures, kus on kujutatud konna ja madu. Konn (kärnkonn) on kristlikus pildikeeles ühendatud saatana ja hereesiaga. Seitsmest surmapatust sümboliseeris konn ahnust, madu aga kadedust, ka- valust. Kas kaupmees ja Maarja kabeli ehituse eestvedaja Hans Pawels (surn 1516) oleks tellinud endale 1513. aastal kenotaafi, mis oleks esitanud teda hereetiku ja demoniseerununa? Kui pühakuid kujutatakse konna ja maoga, siis tähendas see, et nad olid saavu- tanud võidu taoliste pahede üle.

Oleviste ja reformatsioon

Tallinna reformatsioonisündmu- si on juba ammustest aegadest seostatud peamiselt linnakirikute rüüstamise ja evangeelsete jutlus- tajate Johann Lange ja Zacharias Hase kuulutustegevusega. Esi-

mene oli seotud Niguliste, teine Olevistega. Arvatavasti Preisi- maalt pärit Hase oli 1522. aasta lõpust või 1523. aasta algusest Oleviste koguduse preestri Reinhold Gristi juures kaplaniks. Oleviste kogudus nõudis teda endale vaimulikuks 1524. aasta kevadel (linna raekohtu raamatus on märge 2.4.1524 peetud evangeelsete jutluste kohta), kuid kirikupatroom, Mihkli kloostri abtiss Sophia Swarthof ei nõustunud. Nii võeti Hase omavoliliselt Oleviste jutlustajaks. Kõik selleaegsed evangeelsed jutlustajad Tallinnas olid omavolitsejad. Kui palju neid tollal Tallinnas täpselt olla võis, on võimatu öelda. Dokumentides figureerivad näiteks 1526. aastal veel reformaator Heinrich Bockhold, aga on olnud ka keegi evangeelne jutlustaja Johan Massien, kes olevat 1524. aastal jutlustanud koos Niguliste koguduse evangeelse jutlustaja Langea, ja teisi nimetuid jutlustajaid. Võiks tõdeda, et neil aastail sigines linnas enneolematu karistamatuse tunne. Kirikus võis õpetada juba kes tahes. Sõltus isiku karismast, kas teda kuulati või mitte.

Tallinna raad ilmselt ei adunud päris täpselt olukorda, sest jutlustamist oli hiliskeskajal kirikutes ja väljaspool seda märgatavalt lisandunud. Tallinnas astusid uute rändjutlustajate vastu välja dominiiklased, kes mõistsid olukorra tõsidust palju paremini, ning Harju- ja Virumaa rüütelkond samuti. Linnas levima hakanud karistamatuse tunde põhjusi tuleb kindlasti otsida ka linna rae käitumises (jät-

Maarja (Breemeni) kabeli uks

sid rüütelkonna peamehe Plettenbergi 25. augustil raele saadetud kirja tähelepanuta). Tormijooks linna kirikutele toimus 1524. aasta ristitülendamispäeval 14. septembril. Rüüstati Riia eeskujul (seal oli see kulmineerunud 16. märtsil 1524) dominiiklaste konventi, siis Püha Vaimu ja Oleviste kirikut. 400–500 vandaalitsejal kulus kloostri ja kahe kiriku rüüstamiseks umbes kolm tundi. Ei tehtud kuigi hästi vahet ilmalikul ja religioosel kunstil. Inimesed võisid neis näha saatana inkarnatsiooni, mida evangeelsetes jutlustes ka mainiti. Piltide suhtes tunni hirmu. Pühaku pilti hävitades sooviti karistada pühakut ennast. Olevistes purustati 14 altarit (on teada, et kirikul oli üldse 30 altarit, aga kõik ei olnud kasutuses) ja valminud (1513–1523) Maarja kabeli välisseintel olnud viis pühakute skulptuuri. Mõned puidust skulptuurid ja pildid põletati.

Esimene evangeelne luterlik pastor saabus linna 1524. aasta suvel. Riist pärit Herman Marsow, kes võttis siin endale abikaasaks tsistertslastest nunna, oli Wittenbergi ülikoolis magistrikraadi omandanud. Marsowist sai 1525. aastal Oleviste koguduse esimene luterlik pastor. Koos Lange ja Hasega koostas ta 8-punktilise Tallinna esimese evangeelse kirikukorralduse. Konflikt raega põhjustas 1530. aastal tema lahkumise Tartusse ja Wittenbergis magistriks saanud Simon Wanradti tuleku 1531. aastal Tallinnasse. Wanradt koostas alamsaksakeelse luterliku katekismuse, mille Püha Vaimu pastor Johann Koell eesti keelde tõlkis. Trükiti Wittenbergis 1535. Raad keelustas katekismuse selle suurte vigade pärast, aga ka Wanradti ebamoraalsuse pärast, sest ta oli linnast 1537. aastal pärast lihavõtteid koos armukesega lahkunud, jättes oma naise ja lapsed maha. Nii jõudis katekismus, millest on säilinud ainult 11 lehefragmenti siiski umbes poolteist aastat olemas olla.

Oleviste raamatukogu

Oleviste raamatukogu sündis koos reformatsiooniga. Raamatukogu asutamine 1552. aastal oli seotud ühest küljest ladina kooli reorganiseerimisega ja 1551. aastal surnud Oleviste endise preestri Reinhold Gristiga, kellest jäi maha ladina-keelne raamatukogu. Dominikaani kloostri sulgemisel konfiskeeris raad ka kloostri raamatukogu, mis jäi rae valdusse. 1564. aastal sai Oleviste kogu täiendust Rakve-

res hävinud frantsisklaste kloostriraamatukogust. Hiljem saadi suuremaid raamatuannetusi Niguliste pastorilt Nicolaus Spechtilt (ligi 700 köidet) ja Haljala pastorilt Martin Zareniuselt (ligi 250 raamatut).

Liivi sõja ja üldise majandusliku laosega seoses laostus ka raamatukogu 17. saj alguseks. Raad otsustas kogu taastada ja rajada Oleviste kiriku juurde raamatukogu. Teeneid selles oli Oleviste vaimulikul Gabriel Elveringil. Sel ajal likvideeriti ka Niguliste raamatukogu ja liideti Oleviste koga. Reorganiseeritud Oleviste kogu läks rae ja vaimlikkonnast koosneva konsistooriumi hoolde alla. Nagu ütleb Oleviste raamatukogu ajalugu uurinud Kyra Robert, oli tegemist juba linna raamatukoguga, mitte enam kirkuraamatukoguga. Oleviste kogu jäi 1714. aastal koguduse pastori hoolde alla ja muutus järk-järgult uuesti kirkuraamatukoguks, mandudes lõpuks "pigem uudishimu kui teadmishimu rahuldavaks muinsuseks", nagu tema kohta 1834. aastal ilmunud Tallinna raamatukogude ülevaates kirjutati.

16.6.1820 öösel lõi pikne Oleviste torni. Raamatukogu pääses tulest, aga ei pääsenud hiljem keldrisse paigutatuna niiskusest. Raad polnud kogust enam huvitatud ja niiviisi, rae poolt hüljatuna ja kirkule koormaks muutununa (korduvad ümberkolimised), polnud ka uuesti ülesehitatavas Oleviste kirikus ette nähtud mingit ruumi raamatukogule. Siiski on raamatukogu Oleviste kogudusel ole-

mas ka praegu. Harulduseks tuleb pidada sealset masinakirjaliste teoste kogu, mille hulgas leidub tänaseks üsna haruldaseks saanud Harri Haameri "Tühjuste tühjus. Katse Koguja raamatut muuta mõistetavaks Kristuse kiriku kuulutuses kaasajal". See kirjutis ei olnud klassikaline piiblikommentaar, vaid pigem pikk elujutlus 20. sajandi absurdiühiskonnas rumalalt, narrimoodi ja mõttetult elavale inimesele, keda masendavast elukogemusest läbielatud valuga autor püüab tema ängistuses mõista ja aidata. 1970. aastal tõi see kirjutis autorile kaela repressioone ja ta vallandati Usuteaduse Instituudi õppejõu ametikohalt.

Oleviste ja pietism

Põhjasõda häiris Eestimaa kirikliku elu väga tugevasti. Viimaseks piiskopiks oli jäänud Stockholmi põgenenud Jacob Lange. 1711. aasta juuliks taastati Tallinna linna konsistoorium, mille etteotsa asus superintendent magister Justus Blanckenhagen (1657–1713), kellest 1693. aastal sai Oleviste pastor. Eestimaa provintsiaalkonsistoorium organiseeriti märtsis 1715. Kogu tollane Eestimaa konsistoorium oli läbinisti pietistlik. Eberhard Gutsleff noorem, kes valiti 1733. aastal Oleviste koguduse abipastoriks, oli samuti pietist. 1736. aasta 20.–26. septembrini külastas Tallinna krahv Nikolaus Ludwig von Zinzendorf. Kolm päeva enne tema saabumist oli möllanud ebatavaline äike ning välk oli sisse löönud Oleviste torni ja selle järjekordselt põlema

süüdanud, aga see suudeti kustutada. Halle pietistlikus ülikoolis hariduse omandanud Oleviste pastor ja linna superintendent Georg Tunzelmann pakkus Zinzendorfile võimaluse pühapäeval, 22. septembril Olevistes jutlustada. Gutsleff on tähendanud oma märkmetesse, et Kristus laskis selles kirikus jälle oma evangeeliumi müristamist kuulda. Zinzendorf jutlustas 25. septembril ka Eestimaa peakirikus toomkirikus ja öeldakse, et paljud nutsid jutluse ajal ning nimetasid teda meie aja õigeks Lutheriks.

Zinzendorfi arusaama luterlusele nii tähtsas õigeksmõistuõpetuses võib pidada lähedaseks Lutheri teoloogiale selles mõttes, et ta hülgas kõik pietistlikud meeleparanduslikud hingeõitlused. Ainus õige meeleparandusvõitlus oli see, mida "Jumala Tall Päästja oli kord meie eest juba teinud". Zinzendorfi jutluse tuumaks oli kogemus, mille ta oli saanud 1719. aastal Düsseldorfis kunstigaleriis, lugedes Jeesust ristil kujutavalt maalilt sõnu: *Consummatum est. Ego pro te haec passus sum, tu vero, quid fecisti pro me?* (See on lõpetatud. Seda ma olen kannatanud sinu pärast, mida sina oled teinud minu pärast?)

Zinzendorf käis ka Maardu mõisas kindral Hermann Jensen Bohni juures, kellest sai esimese eestikeelse Piibli trükkimise suurfinantseerija (3000 rbl). Samuti kohtus ta Jüri pastoraadis Piibli väljaandmisega lähedalt seotud pietisti Anton Thor Hellega ja andis Piibli trükkimiseks kopsaka

summa 200 riigitaalrit ning er-
gutas teisigi seda eeskuju järgima.
Veel enne Tallinnast lahkumist oli
niimoodi Zinzendorfi eeskuju jär-
gides annetatud ligi 980 riigitaal-
rit ja 20 rubla. Piibel trükiti 1739.
aastal.

Oleviste ja 19. sajand

Oleviste viimane suurem põlemi-
ne toimus 16. juuni ööl 1820. Ki-
rik hävis müürideni nelja tunniga.
Eesmärk ehitada kirik uuesti üles
enam-vähem endisel kujul seati
juba esimestel kuudel pärast tu-
lekahju. Nagu arhitektuuriloolane
Ants Hein nendib, oli otsus mõ-
nes mõttes kindlasti üllatav, sest
sattus ajale, kui Euroopas imetleti
keskaegsete losside, kloostrite ja
kirikute varemeid. 18. sajandi tei-
sel poolel ja 19. sajandi alguses oli
moes teatav "varemetekultus". Ka
Oleviste puhul luuletati "auväär-
setest raunidest, kus kõnelevad
esivanemate vaimud". Tühjad ko-
had, näiteks Kristuse ihus olnud
haavad kõnelesid ka rohkem kui
tema terve ihu.

Kuid 1825. aastal Tallinnas
viibinud tsaar Aleksander I oli nõus
võtma suurema osa ehituskuludest
riigi kanda. Nikolai I kinnitas
seda 1827. aastal. Enne Oleviste
põlemist oli kirikul viis kella,
pärast aga kolm: 1838 valatud
väiksem (2745 naela) kell, mis
oli annetatud Mustpeade korpuse
poolt ja millel on kujutatud
mustpeade vappi ja mustpead;
1846 valatud keskmise suurusega
(5471 naela) kell tekstiga *Zur
Eintrach zum herzinnigen Vereine,
Versammle ich die liebende Gemeinde*

("Kogun armastava koguduse
üksmeelseks ja südamlikuks
liiduks") (Ilm 14:5, 13) ning 1850
valatud suur (9606 naela) kell,
millel tekst *Munificentia Nikolai
I* ("Suuremeelselt Nikolai I") ja
kutse "Tulge, sest kõik on juba
valmis!" Lk 14:17.

Kiriku peaaltari maal telliti
1829. aastal nimekate kunstni-
ke ja arstide suguvõssa kuulunud
Wilhelm von Kügelgenilt (1802–
1867). Wilhelm oli oma emaga
saabunud Dresdeni lähedalt Re-
valisse just kiriku põlengu-aastal.
Kliimaga harjumata pöördusid
nad 1830. aastal Schloss Herms-
dorfi tagasi, kus kunstnik maalis-
ki altarimaali "Jeesus ristil, koos
kuue leinajaga". Motiivistik oli
võetud sünoptikutega (Mt, Mk,
Lk) vastuoluliselt sündmusi esi-
tavast Johannese evangeeliumist.
Evangeeliumi autor väljendub
aga nii hämaralt, et naised võis olla
kolm või siis neli, aga igal juhul
mitte viis. Kuid ka evangeeliumi
kirjeldus pole ajalooliselt nagunii
autentne, mida ka sakraalkunstilt
ei saagi kunagi eeldada. Nii on
ilmselt von Kügelgen Oleviste
altarimaalile paigutanud Kristu-
se leinajate gruppi ka iseenda ja
oma abikaasa. Töö valmis 1834.
aastal. Suhteliselt pikk aeg, sest
Wilhelmit vaevas värvipimedus ja
ta maalis oma naise abiga, kes oli
talle silmadeks.

Maarja kabeli õlimaalil ei ku-
jutata Neitsi Maarja puhul näi-
teks tema ihus ja hinges taevas-
sevõtmist, mis teemana tõusis
katoliiklikus kultuuris uuesti väga
tugevalt esile just 19. saj keskel.

Oleviste Maarja kabeli altarimaa-
lil on kujutatud "Jeesuse Kristuse
aukirgastamist", mis aga matkib
kompositsioonilt mitmeid Maar-
ja taevassevõtmise stseene. Selle
autoriks on Dresdenis sündinud
Carl Siegismund Walther (1783–
1867), kes oli tulnud Eestimaale
1809. aastal ja töötas 1815–1850
Tallinna Toomkooli joonistusõpe-
tajana. Altarimaal valmis 1833.
aastal.

Oleviste koguduse diakoonia

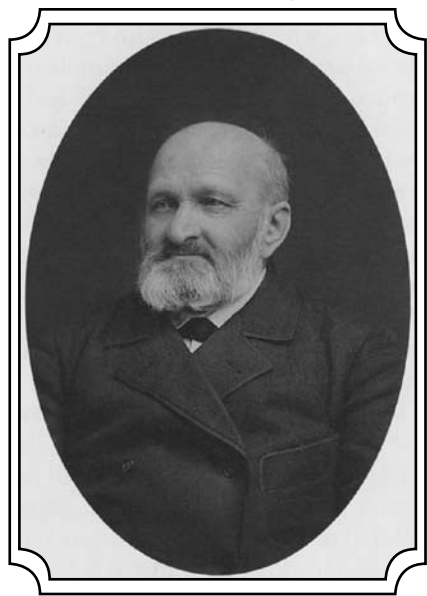
Piiratud hoolekandestruktuurid
ei suutnud 19. saj toimunud
majanduse industrialiseerimisega
kaasneva massilise viletsusega
enam toime tulla. Tekkis vajadus
organiseerituma tegevuse ja
spetsiaalsete asutuste järele.

Tallinna Oleviste kogudusel oli
olemas oma poeg- ja ka tütarlaste
vaestekool, mis tegutses aastatel
1835–1891. Eestimaa kindralsu-
perintendendi Woldemar Schultzi
eestvõttel 1876. aastal asutati aga
Tallinna Evangeeliumi Selts, mille
ülesandeks oli evangeeliumi kuu-
lutamine ja kristliku hoolekande-
töö tegemine eesmärgiga hoida
ja edendada usulis-kõlbelist elu
tööliste hulgas. Hiljem juhtis selt-
si Tallinna Oleviste kiriku pastor
Traugott Hahn. Schultzi eestvõt-
tel loodi ka Tallinna Saksa Noorte
Tütarlaste Selts ja Noorte Mees-
te Selts ning neid juhtis Tallinna
Oleviste kiriku pastor Hermann
Hesse.

1889. aastal alustas tööd Tal-
linna Linnamisjon, mida juhtis
Tallinna Oleviste kiriku teise piht-
konna pastor Karl Hermann Ben-

jamin Hesse. Linnamisjon tegeles prostituutide ja joodikute päästmisega ning majanduslikult raskes olukorras olevate üksikinimeste ja perekondade aitamise. Maalt linna tulnud üksikuid tütarlapsi ja noormehi viidi kontakti kohalike linnakoguduste pastorite ja kogudustega ning püüti neile leida korterid ustavate koguduseliikmete ja korralike inimeste juurest.

Helsingi ja Tallinna diakonissideasutused on asutatud mõlemad 1867. aastal ja kindlasti

Karl Gustav Bruno von Stackelberg

oli mõlema jaoks omamoodi teedrajav Tallinna Oleviste koguduse abipastori Nikolaus Karl Gustav Bruno von Stackelbergi kirjutatud Saksa sisemisjoni tööd ja naisdiakooniat tutvustav raamat "Über die weibliche Diakonie" (1867). Selle rootsikeelne tõlge, 72-leheküljeline taskuformaadis "Om qwinlig diakoni, jemte uppmaning till deltagande i densomma", paikneb Helsingi ülikooli haruldaste raamatute kogus. Raamat trükiti Helsingis

1867. aastal. Diakonissideasutust juhtis rektorina selle algusest peale von Stackelberg ise. Temaga seoses saame mainida ka sel ajal hoogsalt eestlaste aga ka sakslaste hulgas levinud baptismi, sest temagi lasi ennast 1897. aastal uuesti ristida. Muidugi kaotas ta ameti. Enne surma pöördus ta siiski Oleviste koguduse juurde tagasi.

Oleviste eesti luterlik kogudus

Oleviste eesti luterliku koguduse ajaloole pole senini ajalookirjanduses tähelepanu pööratud. On koguni väidetud, et kirik oli sõja ajal üldse suletud. Seetõttu peatume sellel pisut üksikasjalikumalt. Oleviste Saksa kogudus likvideerus seoses baltisakslaste lahkumisega. Koguduse varade likvideerimiskomisjon alustas tööd 1940. aasta 11. jaanuaril, et hakata üle võtma kogudusele kuulunud kinnisvara ja tegeleda Saksamaale ümberasunud koguduseliikmete liikmemaksuvõlgade (1172 koguduseliiget oli võlgu 13 195 krooni) tagantjärele sissenõudmisega. Jumalateenistusi, siis juba ainult eestikeelseid, hakati kirikus uuesti pidama 1941. aasta 21. juunist. Sõjaolukorras sai Oleviste kirik õnneks vaid väiksemaid kahjustusi (aknad ja nende kiviraamistik koos tinavõrestikuga ning katus). Koos Muinsuskaitseosakonnaga püüti 1942. aasta oktoobris need parandada. Aga iseseisvat kogudust polnud veel ametlikult asutatud. 1943. aasta 2. detsembril esitas Tallinna Oleviste kirikus jumalateenistusi korraldav toimikond avalduse lubada asuda te-

gema eeltöid, mis olid vajalikud Oleviste kiriku juurde iseseisva koguduse ellukutsumiseks. 10. jaanuaril 1944 esitas koguduse juhatus (Juhan Kalvo, August Oksa, Alfred Rei, Jaan Lõuna, Marta Ostrov, Karl Kornel) täiendava palve: asutada EELK Tallinna Oleviste kogudus ja anda selle kasutusse Oleviste kirik. Seda taotlust toetas allkirjaga 464 inimest, kelle sidemed oma endiste kogudustega olid mitmesugustel põhjustel katkenud või kes põhimõtteliselt soovisid koonduda just Oleviste kirikusse. Konsistooriumi täiskogu otsustas 27.4.1944 koguduse asutada tingimusega, et Oleviste kirikut soovi korral võis kasutada ka Tallinna Saksa Kolmainu kogudus.

Kogudusel oli tõsist tahtmist kirik senise 98 gaasilambi asemel üldelektrifitseerida, orel korrastada ja kütteprobleem lahendada. Üllatuslikke akende, uste ja katuse remonttöid tuli kogudusel teostada ka 1945. aasta septembris, mistõttu kogudus pidas jumalateenistusi Breemeni e Neitsi Maarja kabelis. Oleviste Saksa kogudus oli omal ajal andnud Nõmme Saksa kogudusele väikese kapp-oreli, mis oli varem seisnud kiriku altari ruumis ja mida kasutati tarbekorral ka Breemeni kabelis. Kuna Nõmme Saksa koguduse kirik oli rüüstatud ja orel samuti ohus, siis palus kogudus astuda konsistooriumil samme, et see Olevistesse tagasi toodaks.

Asutatud koguduse organiseerijaks õpetajaks oli algusest peale olnud õp Hugo Pärno. 1944.

aasta 15. septembril määras viikaarpiiskop J. O. Lauri Võru koguduse õpetaja Aleksander Hinno vikareerima Oleviste kogudust. Koguduse esimeseks organistik sai 9.6.1944 alates prof August Topman ja 21.1.1945 alates helilooja Enn Võrk. Enne neid oli 29.8.1941 täitnud organisti ja koorijuhi ülesandeid Kasimir Šypris (Zypris). Pärast õp Hugo Pärno arreteerimist 1946. aasta kevadel hooldas kogudust kuni 1947. aasta alguseni jutlustaja Elmar Kull. Koguduse hooldaja-õpetajaks sai 1947. aastast alates Joosep Liiv, endine Rapla koguduse õpetaja, jutlustajaks aga Mihkel Liikane, kes vabastati 9.5.1948 ja määrati Kärddlasse õpetaja kohusetäitjaks. 1948. aasta septembris palus koguduse juhatus, et konsistoorium registreeriks koguduse jutlustajaks üliõpilase Rein Premeti. 1. maist 1949 oli koguduse juhatus soovinud, et konsistoorium kinnitaks Oleviste koguduse jutlustajaks usuteaduse üliõpilase Nathan Kukke, kuid usuasjade volinik ei lubanud seda. Kogudus oli tegutsenud mitmete jutlustajate ja õpetaja emeeritus Joosep Liivi hooldamise all. 15.4.1950 õp Liiv vabastati ja koguduse uueks ja ühtlasi viimaseks aseõpetajaks sai Karl Tuvike.

Oleviste kiriku üleandmise küsimus oli arutusel juba 5. augustil 1950. 8. augustil teati, et kirik läheb 27. augustil üleandmisele "lahkusulistele", nagu kirjas oli märgitud. Oleviste koguduse püsimine iseseisva pihtkonnana mõne teise koguduse kõrval ei

Hugo Pärno

olnud enam mõeldav liikmeskonna vähesuse pärast. 15. augustiks tuli juhatusel teatada, millise kogudusega nad soovivad linnas liituda. Kui kindlat soovi ei väljendata, siis oli konsistoorium otsustanud Oleviste koguduse liikmeskonna liita Püha Vaimu kogudusega. Seda kinnitav lõplik otsus langevatigi 23. augustil ja 31. augustil võttis Tallinna linna täitevkomitee Oleviste koguduselt üle Oleviste kirikuhoone koos vallasvaraga.

4. septembril teatas evangeeliumi kristlaste ja baptistide vanempresbüter Johannes Lipstok peapiiskop Jaan Kiivitile, et Usuasjade Nõukogu volinik oli teinud otsuse paigutada kuus Tallinnas tegutsevat vabakogudust Oleviste kirikusse. "Kuna see kirik on olnud senini luteriusulistele kasutada, siis meie sooviksime oma kristliku arusaama kohaselt teada selles asjas ka teie kui peapiiskopi seisukohta. Meie ei soovi Oleviste

kirikusse asumisega tekitada mingit ärevat meeleolu neile, kes selle kiriku kasutamisest loobuvad, ega soovi, et see sündmus muudaks vahekorra me kodumaa kahe kristliku liikumise vahel veelgi jahedamaks. Oleksime tänulikud teile, kui teie ev.luteri kiriku peapiiskopina võiksite meile teatada oma heatahtlikku suhtumist Oleviste kiriku üleandmise kohta ev.kristlaste baptistide kogudustele. Tahaksime oma tööd jätkata kristlikus vaimus."

See pöördumine peaks kummutama aeg-ajalt erinevates kontekstides esile tuleva väärteadmise, nagu oleksid vabakogudused kiriku luterlastelt nõukogude võimu abil ära võtnud. Pühapäeval, 17. septembril, uue koguduse algusjumalateenistusel "täitus must ja nõgene Oleviste kirik viimase kohani ... tuul, pääsukesed ja nahkhiired lendasid kirikus ringi. Tuul tõmbas kirikus eriti koorirõdul sellise jõuga, et sasis inimeste juukseid ja lauljate peakatteid ning organistil viis noodid eest." Remont, mis kestis kokku kolm aastat, läks kogudusele maksma 948 000 rubla.

Oleviste kiriku ja koguduse edasisest ajaloost võib lugeda: "Oleviste 50. Oleviste koguduse juubelikogumik" (2000); Riho Saard. "Tallinna vaim. Peatükk XX sajandi Eesti karismaatilise liikumise aja- ja mõtteloost" (2010).

Riho Saard

Martin Lutheri mälestussamba ajaloost

1862. aastal püstitas Kumna mõisnik Georg von Meyendorff Keila lähedale pronksist Martin Lutheri mälestussamba. Üle kuue meetri kõrgune mälestusmärk planeeriti algselt püstitada Tallinna Toompea lossi vastu praeguse Nevski katedraali kohale. Tollased poliitilised olud ei lasknud sel aga teoks saada, seetõttu otsustas Georg von Meyendorff püstitada samba oma kodukoha lähedale.

Samba autoriks oli baltisaksa päritolu skulptor Peter Clodt von Jürgensburg (1805–1867), tol ajal hinnatud ja kuulsust kogunud kunstnik, kelle taiesed kaunistavad nt Sankt Peterburgi ja Berliini. Lutheri ausamba loomine läks maksma tolle aja kohta küllaltki suure summa – 9000 rubla.

See ausammas oli ainus Lutherile pühendatud mälestusmärk kogu Vene tsaaririigis ning jäi ka ainsaks omasuguseks Eestis. Samuti teeb mälestusmärgi ainulaadseks fakt, et selle selgitavad kirjad olid esmakordselt kogu ajaloo jooksul eesti keeles.

1949. aastal võeti ausammas nõukogude võimu poolt maha ning väidetavalt sulatati ümber hiljem Tallinnasse püstitatud Stalini kujuks.

2009. aasta augustis toimus Tutermaa Külaseltsi ja EELK Keila Miikaeli koguduse eestvedamisel talgupäev, mille käigus puhastati kunagise mälestussamba asukoht võsast. Tekkis mõte tähistada see

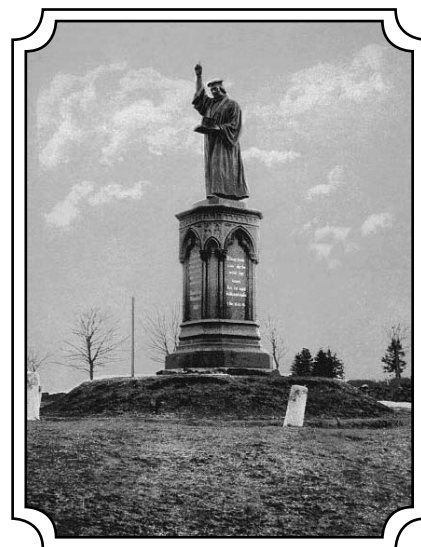

Lutheri mälestussamba asukohal avati 2010.aastal ajalootahvel

koht ajalootahvliga ning otsida edaspidi võimalusi ka samba taastamiseks.

2010. aasta 25. juunil – tähistades Augsburgi usutunnistuse 480. aastapäeva – avati Lutheri mälestussamba asukohal ajalootahvel. Tahvli kujundas skulptor Mati Karmini idee järgi metallikunstnik Tauro Pungas ning selle valmistas sepp Ago Peterson. Seni tehtud töid on peamiselt toetanud Harku vald ja Keila linn.

Martin Lutheri mälestussamba kohta leiab informatsiooni ka internetist www.martinluther.ee

Martin Lutheri mälestussammas

Marek Roots

Toomas Liiv ja tema aeg

Sõnavõtt mälestuskonverentsil 4. 01. 2011 Tallinna Reaalkoolis

Toomas Liivi tähendust oma ajas näitab kas või see, et tänasel kokkusaamisel on nii arvukalt kõnelejaid, kusjuures mõnedki head Liivi tundjad jäävad veel üles astumata. Esinejaid on palju, aga aega on vähe, meie aeg on piiratud, nii et peame vaatama, mida me üldse jõuame selle ajaga korda saata.

Me jõuame öelda, et aeg oli Toomas Liivile kahtlemata oluline mõiste. Tema enda elatud aeg oli ajaloo mõttes murranguterohke. Oma ainsa artiklikogu „Proosast“ (1997) on ta üles ehitanud ajajärkude kaupa: Brežnevi aeg, Laulev revolutsioon ja Postmodernsus. Ta toonitab eessõnas raamatu kronoloogilisust, n.-ö. aja sees olemist ja vastandab sellele kronoloogiast väljas olemise, mis tähendab ühtlasi kultuurist väljas olemist, kultuuritust. See tähendab olemist „ilma ajata, ilma aruta, pimedas Euro-ruumis ilma tähenduseta, ainuüksi tarbimises, brüsselis“. Seevastu aeg, erinevad ajaperioodid on Liivi käsitluses omapärase vaimuse kandjad või vaimuse kujundid. (Teatava irooniaga annab ta mõista, et on ka ise vaimself arenenud Brežnevi ajast postmodernsuseni.) Sellega seostub Liivi mõiste „aegsus“. Nii ütleb ta näiteks, et Tuglase loomingut iseloomustab tsaariaegsus, Peet Vallaku novelle aga eestiaegsus. Tsaariaegsust kehastavad Tuglase palades karneval, tsirkus ja laadapalagan, eestiaegsust Vallaku loo-

mingus aga suur ja tõsine reheahi. Toomas Liiv oli ennekõike luuletaja. Seepärast on ka tema kirjandusloolised tööd tihti kantud luulelisest vaimust: ta kasutab kirjanduslike mõistete/nähtuste seletamiseks kujundeid, provokatiivseid lihtsustusi või vastandusi, isegi sõnade kõlaseoseid ja muid võtteid, mida traditsioonilises kirjandusteaduses ei peeta heaks tooniks. Ta teeb seda just kui lootuses leida mingi kujundlik sõnastus, metafoor, mis valgustaks käsitletavat objekti läbinägevalt, tooks ta välja pimedast, tähenduse ruumist, toimiks nagu välklamp või röntgenikiir. See ei ole niivõrd teadlaslikult analüütiline, kuivõrd luuletajalikult intuiitiivne lähenemine kirjandusele. Ja see tähelepanek viib meid otse Toomas Liivi luule juurde.

Ajaga seoses on Liivil omapäraseid termineid. Üks liivilik ajamäärang on näiteks surmajärgsus (luuletuses „Surmajärgsus: Puškini juhtum“). Selle mõiste taga näib olevat järgmine kujutus. Kui inimene elu on ajas kulgev protsess, siis surm on aja vaatenurgast üks hetk, üks punkt sellel elu joonel. Joon ise jätkub pärast seda punkti teistsugusel kujul – jätkub surmajärgsuses. Nii võime ka meie oma aega, kus praegu viibime, määratleda väga erinevalt. Võime näiteks öelda üsnagi toomasliivilikult, et me elame äsja alanud kõlisesas euroaegsuses. Aga või-

me ka öelda, et me elame hoopis Toomas Liivi surmajärgsuses. Sõltuvalt sellest, kas peame oma aja määratlemisel tähtsamaks raha või luulet. Irriteeriv mäng raha ja luulega oli muide üks Toomas Liivi meelistegevusi. Selles väljendus tema ülim iroonia, tema tabamatu koostisega sarkasm. Tema hõikaks praegu saalist vahele, et raha, raha, see on kõige tähtsam! Mina aga heidan kõrvale iroonia ja kavatsen kõneleda mõnest mulle olulisena tunduvast Toomas Liivi noorusaja luuletusest. Liivi noorusluule on ilmunud tsükli „Kase põlemine“ (mis on üks osa nelja autori ühisväljaandest „Närvitruk“) ja luulekogus „Kurbus vikerkaarest“. Mõlemad on ilmunud aastal 1971, kui autor oli 25-aastane. See tähendab, nõukoguliku trükkimise aeglust silmas pidades, et kirjutatud on need tekstid veelgi varem. Need on tõesti väga noore mehe luuletused.

„Kase põlemine“ sisaldab ainult 17 luuletust, osa neist küllalt pikad, ja on väga terviklik, kesken-dudes meid just praegu huvitavale ajamotiivile. Liivil on seal ka üks autoportree-luuletus. Üsna ootuspäraselt algab see värssidega:

*ma olen veel üsna noor mees
mitte eriti tark ja pruunide
silmadega...*

Toomas Liivi pruune silmi on eriti tema naiskolleegid ikka hel-dimusega meenutanud, aga see ei

Toomas Liiv (30.12.1946– 20.12.2009)

ole praegu tähtis. Praegu on tähtis, et noor mees oli oma pruuni-
de silmade mõjujõust üsnagi tead-
lik. Nii et pole ime, kui luuletus
jätkub enesekeskse edvistamisega.
Aga lõpeb siis ootamatult järgmis-
te ridadega:

*...kõige tähtsam
on mäletada mäletada ja veel
kord mäletada nii et sellest
mäletamisest kasvaksid valged
lilled haudade peale*

Nii kummaline luuletus: noorus-
likku koketeerimisse lõikub mäle-
tamise kaudu ajamõõtme teema.
Ja siis veel hauad, ja see tähendab
– surm.

Ühelt poolt on siin tegemist
liiviliku üllatusvõttega, ootama-
tu pöördega luuletuses. Aga tei-
selt poolt on ilmne, et noor mees
mõtleb surmast. Ka välisel ajel

– „Kase põlemises“ on näiteks vanaema surmast inspireeritud luuletus.
Pole kahtlust, et surmaga kokkupuutumine on jätnud sügava jälje. See
„veel üsna noor mees“ on tajunud elu põgusust ja lõplikkust. Aga mitte
üksnes romantiliselt ja flirtivalt, nii nagu noorte inimeste loomingus
surm tavaliselt esineb, mingi müstikana, mis päriselt endasse ei puu-
tu. Liiv on tunnetanud surma väga isikliku asjana. Ta on väga noorelt
tajunud inimese elu kui ajaliselt piiratud, lõpuga määratud nähtust.
(Lõpu ja lõpetatuse kategooria pakkus Liivile huvi ka kirjandusteadla-
sena, meenub näiteks tema ettekanne „Tammsaare kui lõpetatud loo-
ming“.)

„Kase põlemises“ on kesksel kohal pikem ballaadilik luuletus „Mina
mina mina“. Selles luuletuses fikseeritakse teatav nägijaks saamise hetk.
Liivi luuleminale pannakse silmade asemele kaks sädelevat kalliskivi ja
siis ta ütleb: „nüüd näen ma midagi niisugust mida ma kirjeldada / vist
ei oska mida ma kirjeldada vist ei suuda“. Ometi ta kirjeldab. Ja nüüd
järgnevad pöörased nägemused luulemina metamorfoosidest: ta muu-
tub kiviks, liivaks, veeks, pudeneb, laguneb, variseb, söestub, tuhmub.

*ma olen mullas ma olen liivas ma olen vees
ma olen kala ma olen veri ma olen keha ma
olen mälu ma olen aju ma olen kast ma olen
maja ja siis pole ma äkki enam midagi mitte
midagi...*

Meeletu tunnetuslik elupööris ja siis – lõpp. Kõik – ja siis ei midagi. Lisaks on luuletuses keegi hall vanamees, kes Liivi luulemina n.-ö. käima lükkab ja pöörlema paneb. Ja nüüd, kui äkki pole enam mitte midagi, on ikkagi midagi, on hall vanamees, kes naerab. See ongi elu, ütleb hall vanamees ja muudkui naerab ja Liivi luulemina palub tal mitte naerda ja püüab temaga vaielda, aga hall vanamees paneb ta hoopis magama. Ta näeb unes valget ööd ja toomingate õitsemist ja siis korraga on jälle pimedus ja õied on pudenenud. Õitsemine – ja siis ei midagi. Miks nad üldse õitsesid, küsib unenägija. On selge, et on tekkinud küsimus selle asja mõttest, mida hall vanamees pööratab, ja sellele antakse luuletuses ka vastus. Liivi luulemina laskub taas metamorfoosidesse.

ma olen halliks kiviks saanud...

murenen aeglaselt ja mida rohkem

ma murenen seda heledamaks läheb mu ümber

... seda

kiiremini mööduvad aastad seda ilusam on elu

millel pole mõtet ja mis variseb kokku

toomingaõite lämmatava lõhna all...

Niisiis – elul pole mõtet. Aga ometi on ta üha ilusam. Ometi on elu, see ilus mõttetus luuleaine, on võib-olla luule kaudu, luulena kõige paremini mõistetav ja kirjeldatav. Niisugune näib olevat noore Toomas Liivi nägemus oma elust ja oma ajast.

Kurbus elu mõttetuse pärast ja samaaegne kirkastus selle mõttetuse kummalisest ilust (n.-ö. kurbus vikerkaarest) loob tundeseisundi, mis on eesti luules küllaltki ainulaadne. See on toomasliivilik *ilus meeleheiteseisund*, elu lõplikkuse tajust sündinud lüüriline refleksioon.

(Vahemärkus: *hall vanamees* selles luuletuses on tõenäoliselt jumal, keda kujutatakse lapsemeelses stiilis, pooleldi muinasjutuvõlurina. Jumala kujutamine „tõsiselt“ olekski kirjanduses küsitav ettevõtmine. Ometi tundub, et see noorusluule jumala-kujutelm aitas Liivil hiljem näha midagi peidetut – nimelt Tammsaare jumala-kujutelm „Tõe ja õiguse“ II osas, kus Mauruse selja taga seisab põgusalt *halli habemega keegi teine*. Toomas Liiv oli Tammsaare uurijate seas esimene, kes avastas, et tegu on viitega jumalale.)

Kirjeldatud tundeseisundit varieerivad mitmed teised „Kase põlemise“ luuletused. Põlemise kujund on siin keskel kohal: elu kui põlemine, kui põletada saamine. Siin on näiteks mitu luuletust põletavast päikesest, Liivi luulemina kirklikust, trotslikust põlemisest päikesekiirtest. Vastuhakk ja paratamatu allaandmine pole siin teineteisest lahutatavad. Niisamuti nagu nendes luuletustes pole lahutatavad ahastus, kurbus ja kirkastus; elu lühiduse, aga ühtlasi meeleheitliku intensiivsuse kajastus. Päikese ja tulekujundi kõrval on „Kase põlemises“ vee ja maa

kujundeid, mis näitab, et luuletaja mõtlemine toetub algelementidele, kõige põhilisemale, ta väldib päevakajalisust või juhuslikkust. Noore Liivi kujundisüsteem on algusest peale üsna kindlapiiriline. Ja isegi mõni nooruslikult irriteeriv, luuletaja erandlikkust rõhutatav tekst leidub siin, nagu näiteks „see on minu tumepunane süda“. Algelementidega, mere ja taeva-laotusega ühte sulanud luulemina tajub peaaegu oma jumalikkust ja kurdab, et tal on raske olla „üks teie karvasest kambast“.

lgatahes on keegi hall vanamees korraldanud Toomas Liivi noorusluules metamorfooside ja (tuhaks)põlemise müsteeriumi, mille ees ei saa silmi sulgeda, müsteeriumi, mis on sätendav ja mõttetu ja mida iseloomustab toomasliivilik kurbuse ja kirkastusega varjundatud ilus meeleheiteseisund.

Lihtne põlemisluuletus on niimiluuletus. Kask lööb akna taga järsku leegitsema ja muutub kiiresti tuhaasemeks, aga temast jääb järele suits või udu, mis mälestusena kasest kandub edasi uutele maastikele. Võib-olla niisama lihtsalt kirjeldabki 25-aastane luuletaja elu lühikest lahvatust ja seda, mida me nimetasime tema eeskujul surmajärgsuseks – inimese eksistentsiks uduna ja mälestusena.

Toomas Liivi noorusluule pole religioosne, kuid kahtlemata pürgib see sealpoolsuse tajumisele, nagu diskreetselt viitas juba nõukogudeaegses kriitikas Paul-Eerik Rummo. Aga Liiv on luuletanud jumalast ja sealjuures

on ta mitut puhku luuletanud ka kirikust.

Rolf Liivi mälestustest loeme, et tema isale meeldis istuda üksinda kuskil kirikunurgas ja mõelda oma mõtteid. Milline oli Liivi ja kiriku suhe, seda me täpselt ei tea, see ongi liiga isiklik asi. (Vahemärkus: T. Liiv ristiti 1947. a, konfirmeeriti 1992. a ja oli Kaarli koguduse nõukogu liige 2005–2009. *Toim*) Aga me teame, et kirik on hoone, mis on pühendatud elu põgususe, surma ning surmajärgsuse mõtestamisele. Võime kujutleda juba noort Toomas Liivi sellises hoones mediteerimas. Võimsaim sellekohane luuletus kannab pealkirja „Fuuga“ (kogust „Kurbus vikerkaarest“). Luuletus vahendab nägemusi, mis on sünenenud kirikus orelimängu kuulates („ja jumal on seal selle orelis...“). Siin sünnib samasugune elurutt, samasugused metamorfoosid nagu luuletuses „Mina mina mina“: ollakse lapsepõlves, ema-isa ja jumala läheduses, seal on hea, siis aga ilmub kuskilt muld ja juba saab Liivi luulemina üleni mullaks. Nii lühike ongi olnud see aeg! Aga nagu luuletuses „Mina mina mina“ kaasneb ka siin lõpuga, lagunemisega kirgastav valguse-elamus:

mullaks saab minu keha et mullaks ka minu pea

ja siis valgeks läheb nägu ja valgeks ka

käed...

kõiki nüüd näen ma kõike nüüd näen...

Luuletuses „Vanaemale“ öeldakse samasuguse surmaga kooskäiva valguse-elamuse kohta: „see hõbedane kiirgus see on ju mälestus / elust...“

See on ikka seesama toomasliivilik tundeseisund, milles nähakse elu just nagu välkvalguses ilmuva kujundina, kusjuures eraldi on rõhutatud lõpp.

Olen võrdluse välkvalgusega võtnud Toomas Liivi artiklist „Karl August Hindrey novellikirjanikuna“, kus ta võrdleb ühe oma lemmikkirjaniku novellimeetodit fotograafi tööga: „...fotograafi välkvalgus öös paljastab seda, mida tavaliselt ei näe“. Kujundi ülevõtmine Liivi luule iseloomustamiseks on põhjendatud ka sellega, et Liivi luuletused meenutavad sageli omalaadseid novelle, seal ilmutab ennast mingi sündmuste areng, pööre ja puänt. Hilisemas luules on luuletuse proosalik-novellilik ülesehitus täiesti taotluslik.

Igatahes selle väklambi või röntgenikiire abil oli noor Toomas Liiv oma isikliku surma-elamuse läbi elanud. Või läbi surnud. Oli oma teadvuses mingil määral aistinud ka surmajärgsust. Oli saanud kogemuse niisuguse surmaga lõppeva elu mõttetusest, selle mõttetuse ilust, mida kehastavad tule, vee ja maa pinnalt leitud kujundid. Luuletajaid, kes nii noorelt on tajunud surma-müsteeriumi, oma maise elu põgusust ja seda tunnetust luules kaunilt väljendanud, olen ma valmis nimetama geniaalseteks luuletajateks. Luuletajat külastab geniaalsus enamasti

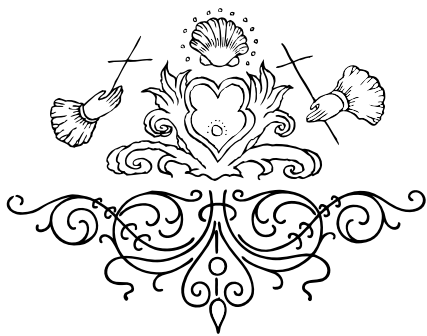
ikka õige noorelt – või ei külasta üldse. Sest geniaalsuski pole püsis seisund, vaid pigem ajutisus, samasugune öine välgatus.

Seepärast tundub, et Toomas Liivi luule raskuspunkt asub tema noorusluules. Hilisem on ka huvitav, aga rohkem kui kommentaar, täiendus sellele, võib-olla koguni vastumäng. Jah, kahtlemata suurel määral ka mäng, mäng kriitikutega, luuleteoreetikutega, lihtsalt ilus mäng oma pudeneva aja täitmiseks, olukorras, kus põhiline, mis oli antud näha ja tunda, on juba ära öeldud, ära luuletatud. Ja vahel kirjutab ta jälle surmast ja küsib: mis on siis üldse elu? Kuid paremat vastust, kui noorusluule ilusa meeleteise seisund, ta ei leia. Surm ei kirgasta enam endiselt, vaid lihtsalt tühistab, asjalikult ja paatoseta. Näiteks enesetapja suremist kujutlev luuletus „Lahkumine“ luulekogu „Fragment“ (1981) ühe lõpuluuletusena, kust jääb meelde rida: „Imelik, et seda laualampi võib ka / pärast sind veel põlema panna.“

Toomas Liiv tajus oma ajapiire. Mäletan tema esinemisi konverentsidel, kus ta tihti kõneles värvikalt improviseerides, aga kunagi ei kõnelenud ta üle oma aja.

Hoopis teine ja palju halvem lugu on kriitikutega, kes oma aega, oma ajapiire ei taju, kes räägivad konverentsidel liiga pikalt ja röövivad meile kõigile antud vähest aega. Seepärast lõpetan.

Toomas Haug

Seeniorid kutsuvad!

Meie koguduses tegutses aastaid diakooniarühm, kes tegi väga tänuväärset vabatahtlikku tööd: käidi koguduseliikmeid külastamas, julgustamas ja hea sõnaga toetamas patsiente diakooniahaiglas, koristati kirikut, oli eraldi saunatoimikond, tegutses juuksur, toimetati aktiivselt siin ja seal...

Tänaseks on nende armsate prouade turjale lisandunud hulk eluaastaid ning nende panus koguduse teenimisele ehk pisut muutunud: väga tänuväärne on, et nende abiga saame hoida kiriku uksi lahti "Teeliste kiriku" projekti raames, samuti aitavad nad kirikukohvi, kuldleeri ja invaliidide kohvilaua korraldamisel, lõikustänapüha laadal jm. Kõik nad ei jõua ehk enam endise jõuga teiste heaks toimetada, kuid ühised mälestused jäävad ja regulaarne tore kokkusaamine annab päevadele värvi. Nii otsustasimegi 2008. aasta lõpul endise diakooniarühma baasil moodustada klubilise kooskäimisvormi, ametliku nimega "Kaarli seeniorid". Klubilised ise on öelnud, et vahva on niimoodi kord kuus kokku saada ja "maailma asju arutada". Aga et veel põnevam oleks, oleme kutsunud mõtteid jagama huvitavaid inimesi. Nii on meie külalisteks olnud hulk vaimulikke: peapiiskop emer Kuno Pajula, praost emer Paul Saar, õp emer Priit

Rannut, titulaarpaost õp emer Ivar-Jaak Salumäe, Püha Vaimu koguduse õpetaja Gustav Piir, Jaani koguduse õpetaja Arne Hiob, Rootsi-Mihkli koguduse õpetaja Patrik Göransson, Saksa koguduse õpetaja Matthias Burghardt, Peeteli koguduse õpetaja Avo Üprus, Tallinna abipraost Arho Tuhkru, kaitseväge vanemkaplan Gustav Kutsar, Mustamäe Maarja Magdaleena koguduse õpetaja Tiina Klement ning muidugi meie oma koguduse õpetajad piiskop Einar Soone ja Jaak Aus. Kedagi eraldi välja toomata võib öelda, et on olnud väga huvitav kuulata kõigi nende nii eri põlvkondadest ja erineva taustaga vaimulike kujunemisest, oma tee leidmisest ja tähelepanekutest meie ümber toimuva kohta.

Samamoodi on olnud äärmiselt põnev kuulata teistel elualadel toimetavate inimeste mõtteid, elukogemust ja teadmisi. Nii on meie külalisteks olnud veel näi-

teks Eesti Piibliseltsi esimees Jaan Bärenson, orelite "hingeelu tundja" Toomas Mäeväli, Raadio 7 ajakirjanik Haldi Leinus, Reena Tolmik (kõneles Taizé kloostrist) ning hulk toredaid inimesi meie oma kogudusest: juhatuse liikmed Vootele Hansen ja Salme Rannu, taastusravispetsialist Tiit Ilves, muusik Eerik Jõks, meie armsad organistid Marika Kahar ja Piret Aidulo. Meeldejääv oli ka Peeteli koguduse eakate külaskäik – saime omavahel toredasti vestelda ning lauluga olid meid tervitamas koguduse lasteaia lapsed.

Oleme väga tänulikud, et nii palju erinevaid inimesi on oma maailmanägemist meiega jaganud ja sellega meiegi elu väga palju rikastanud! Ja uued põnevad kohtumised seisavad ju ees: kohtumiseni septembri kolmandal kolmapäeval kell 14 õppeklassis!

Saima Sellak-Martinson

Mees, kes on numbrita "sina peal"

Intervjuu juhatuse liikme Jaak Palvariga

Olete sündinud keerulisel ja vaesel sõjajärgsel 1945. aastal. Milline oli Teie lapsepõlv?

Lapsepõlv oli keeruline, isa küüditati Siberisse ja seal ta ka suri juba 1946. aastal. Seega on minu mälestused temast ainult piltide järgi. Raamatupidajast ema kasvatas mind üksinda, see ei olnud temale küll lihtne, aga nälga ei pidanud ma ka tundma. Muidugi oli väga suureks abiks vanaema, kes elas maal ja aitas palju toidukraamiga: kartulid-porgandid-hoidised olid ikka keldrist võtta...

Kuidas nägi välja Teie haridustee?

1.–11. klassini õppisin toonases Tallinna 22. Kesk-koolis. Tänapäevaks on kooli endine nimi taastatud – Jakob Westholmi Gümnaasium – nii et olen „westukas“. Mulle on alati meeldinud õppida ja olen püüdnud kohusetundlikult oma ülesandeid täita, nii õnnestuski mul 1968. aastal Tallinna Polütehniline Instituut lõpetada medaliga, erialaks ehituse ökonomika ja organiseerimine. Asutasin TPI Rahvusvaheliste Suhete Klubi ja olin aastaid selle presidendiks. Suvevaheaegadel töötasin eüekana Kasahstanis uudismaade ülesharimisel.

Milliseid ameteid olete pidanud?

Aastatel 1970–75 töötasin Tallinna Linna RSN Täitevkomitee kapitaalehituse osakonna juhatajana ja samal ajal kuni 1980. aastani töötasin ka Turismibüroos „Sputnik“, juhtides välisgruppide kohtumisõhtuid Eesti noortega.

Olin 1980. aasta olümpiamängude Tallinna purjeregati kultuuriprogrammi üks juhtidest.

1985–91 töötasin Riiklikus Plaanikomitees peaspetsialistina ja osakonna juhataja asetäitjana. Nii osutusin töötavaks Riiklikus Välismajandussuhete Ametis, Majandus- ja ka Rahandusministeeriumis.

Üheaegselt tööga on õnnestunud enda erialalisi teadmisi täiendada mitmetel kursustel – Moskvast NSVL Plaanikomitee Kõrgkoolis; OECD poolt or-

Lembitu Mikkeri sarž

ganiseeritud kursustel Varssavis, Budapestis, Bukarestis ja Sofias; Prantsusmaa Kaubandus-Tööstuskoja kursustel Pariisis.

Olen saanud ka oma ametite tõttu paljudes riikides käia: näiteks ametilähetustel Malaisias, Tai Kuningriigis, Tuneesias jm.

Üle 10 aasta töötasin Maksu- ja Tolliametis peaspetsialistina. Keskasutustes tegin ka eelarvet.

Valdan vabalt vene ja ka funktsionaalset inglise keelt.

Leeris käisite juba täisealisena, 1998. aastal. Kuidas jõudsite kiriku juurde?

Minu lapsepõlve suved möödusid Kullamaal vanaema juures. See on üldse meelde jäänud turvalise ja muretu ajana, kus sain tunda nii vanaema hoolitsust kui põnevaid tegemisi koos ümbruskonna lastega, eriti põnevaks pidasin noore poisina muidugi mootorrattaga sõitmist. Aga et vanaema oli ka aktiivne kirikuskäija, siis võttis ta mindki sageli Kullamaa kirikusse jumalateenistustele kaasa ja nii sai see ka minu jaoks täiesti loomulikuks elu osaks, võiks ütelda isegi et harjumuseks. Leeri otsustasin minna siis, kui juba tööelust tagasi hakkasin tõmbuma ning aega rohkem n-õ enda jaoks jäi.

Olete tänaseks aktiivsest tööelust pensionile jäänud, millega sisustate oma päevi?

Mulle meeldib olla kursis ühiskonnas toimuvaga ja arutleda mitmesugustel teemadel, seetõttu võtan meelsasti publiku hulgas osa telesaadetest, ja kuna olen ka vanaisa, siis on lapselapsega tore koos olla, eriti suviti maakodus.

Kaarli koguduse juhatuse liikmena olete osaline juhatuse otsustes. Milline on Teie roll juhatuses?

Kõige meelsamini annan nõu ja

räägin kaasa eelarve küsimustes, sest see on teema, millega olen väga tihedalt kokku puutunud ja aastaid tegelenud, pean ennast selles kõige pädevamaks.

Millised on suuremad ülesanded, mida näete praegu Kaarli koguduse ees seismas?

Kirikus tuleks esmajärjekorras ära teha sanitaarremont, sest kuigi me käime kirikus vaimulikelpõhjustel, peab koguduseliikmetel olema meeldiv oma kodukirikus viibida, et silma ei riivaks lagunenu seinad

või ärakukkunud krohvitudid...

Missugune peaks Teie meelest olema kiriku roll ühiskonnas?

Kirikul on ühiskonnas väga oluline roll täita, eriti kui arvestada meie rahva ajalugu, pean silmas just seda, et kirik on kandnud meie identiteeti, aidanud säilitada kultuuri ja hoidnud ning kandnud tänasesse päeva meie esivanematega ühiseid väärtusi.

*Jaak Palvariga vestelnud
Saima-Sellak Martison*

Kirikukontsertide traditsioonist

Kirikukontsertide traditsiooni algatas meil Mihkel Lüdig, kelle eestvedamisel ehitati Kaarli kirikule suur romantilise ja orkestraalse kõlaga instrument, mille vastuvõtmine toimus 1923. aastal lausa peaministri tasemel. Avalikontserdil 24. jaanuaril 1924 esinesid Artur Kapp, Mihkel Lüdig ja Alfred Kalninš Riiast. Kaastegevad olid kiriku koor ja solistid Ella Masing-Grünberg ning Benno Hansen. Esimestel nädalatel andis M. Lüdig tasuta orelikontserte, millega koguti raha kalli instrumendi eest maksmiseks.

Raamatus “Kaarli kirik ja kogudus” (1997) kirjutab Ene Pilliroog: “Üheksakümnendad aastad tõid Kaarli kirikusse tagasi avalike

muusikaõhtute traditsiooni. Esialgu sündis see soovist hoida kirikut lahti rohkem kui vaid pühapäevaste jumalateenistuste ajal.”

Mäletan, et esialgu oli probleemiks ka muusikatunni aeg. Paljudes Euroopa kirikutes peetakse oreliminuteid keskpäeviti – samas on siis paljud tööl ja lõunatund niigi pisuke. Pealegi pole meie kirik väga käidavas kohas, kuigi jääb mürarikka liiklussõlme sisse. Püha Vaimu kirikus peeti juba 80-ndate alguses heliplaaditunde (Tarmo Soomere) ja hiljem nn elava muusika õhtuid. Sealt sai siis ka eeskuju võetud.

Muusikaõhtu aja ja vormi korral on küsimuse all olnud ka esinejate valik. Kuigi meil on siiani Eesti suurim orel (Baltimaade kolmas), on orelimuusika kontserdil

tavaliselt ikka vähem rahvast kui nn segakavaga õhtutel. Ressursside kokkuhoiu huvides on mõnel aastal suvekuudel ka pikemalt või lühemalt vaheaega peetud.

Esinejate hulgas on olnud kõik Eesti kontsertorganistid, paljude koguduste kirikumuusikuid, oma ja teiste koguduste koorid ning väga palju soliste tippudest harastajateni. Rõõmustav on see, et on tekkinud koostööpartnereid ka väljastpoolt kirikut: näiteks kaks korda aastas sisustab meie muusikatunni kesklinna sotsiaalkeskus oma kollektiividega.

Tavaliselt on kõik kontserdid tasuta, kuid mõnel harval korral, kui esineja on kaugelt, tuleb reisisikulude katteks teha sissepääs tasuliseks.

Viimase poolaasta siiani sil-

mapaistvamaks kontserdiks pean 2011. aasta esimest muusikaõhtut, kus esinesid solistidena sopran Maria Veretenina (Tallinn/London) ja maailmakuulus Soome bass Jaakko Ryhänen. Tore on ka see, et Eesti Orelisõprade Ühingu vahendusel on viimasel ajal leidnud tee meie oreli juurde

mitmed Peterburi ja Moskva organistid.

Kuna orel vajab hädasti kapitaalremonti, siis ei võlu ka parimad mängijad instrumendist selliseid kõlakujundeid välja, nagu ihkak-sid. Siiski pakuvad pilli rikkalikud võimalused tänagi kauneid muusikaelamusi, olgu siis soolopillina

või saatefunktsioonis.

Muusikaõhtu pole pelgalt kontserdielamuse saamiseks. Paljud on kiriku juurde tulnud just muusika kaudu. Loodan, et inimesed mõistavadki meie teisipäevaseid muusikatunde pigem muusikalise õhtupalvuseks – nii nagu see on mõeldud.

Piret Aidulo

Kaarli koguduse lasteansambli esimene plaat

Täpselt kümme aastat tagasi sirvisin Vancouveris ühe kohaliku organisti noodikogu ning minu pilk jäi pidama ühele väikesele muusikalile – see oli Allen Pote'i "Parim plaan", mis rääkis kolme väikese puu unistustest, sellest, kelleks nad kord saada tahaksid, ja et Jumalal oli nende jaoks oma plaan ... parim plaan.

Kuulsin seda muusikali hiljem ka kohalike muusikakollektiivide esituses. Loo sisu ja muusika olid väga köitvad, mistõttu tekkiski mõte teost võimaluse korral kunagi Eestis esitada.

Möödus kõigest kümme aastat, kui 5. detsembril 2010 toimus Kaarli kirikus järjekordne Kaarlikese adventikontsert, mis oli pisut erilisem, sest esitleti lasteansambli uut plaati "Meie Missa" ja "Parim plaan".

Mõtted plaadi tegemisest ulatusid aga siiski juba paari aasta tagusesse aega. 2009. aasta kevadel olime lastega Märjamaa kogudusemajas laululaagris õppimas muusikali "Parim plaan", millest paari osa laulsime ka pühapäeval teenistusel. Olin meeldivalt üllatunud koguduse õpetaja Illimar Toometi küsimusest, kas meil on plaanis see lugu ka kunagi salvestada...

Kui mõte plaadi salvestamisest hakkas idanema, valisime muusikali kõrvale ka teise lastele armsaks saanud tervikteose – Pekka Simojoki "Meie Missa".

Eelmisel kevadel õnnestuski mitmesuguste projektide ja koguduse abiga teha esimesed salvestused Estvox'i helistuudios. Siinkohal suurim tänu kannatlikkuse ja vastutulelikkuse eest Jaane Lendile ja

Roland Randile, sest sageli läks päev stuudios märkamatuks üle ööks. Kiitus ka tublidele laululastele: Getter Kägu, Maria Helene Tomberg, Liina Valk, Marie-Annette Maksimova, Bianca Saal, Lisbeth Treier, Johanna-Maria Meister, Eleriin Müüripeal, Lea Vatsel ja Melmariin Salumäe ning tekstilugejale Johanna-Helene Martinsonile, kes kõik pidasid pikadele proovidele hästi vastu. Muusikutest olid väga suureks abiks Daniel Reinaru, Hendrik ja Priidik Soon, Lauri Pihlak, Martti Nõu, Kristjan Mazurtšak ning Eerik Jõks.

Tundus, et sobivamat aega ühe heliplaadi väljaandmiseks ei ole, sest just hiljuti tähistasid Kaarli koguduse lastetöö ja lasteaid oma juubelihooaega

(20 ja 15) ning detsembris olid nii kirikul kui kogudusel väärikad tähtpäevad.

Kahtlemata kuulub suurim tänu Jumalale, kes on siiani meie

tööd õnnistanud ning lasknud sel vilja kanda. Loodetavasti puudub see muusika paljusid ja toob laulurõõmu südamesse nii suurtele kui väikestele.

Jätkugu meil usaldust lasta Jumala plaanil ka meie elus toimida, sest üksnes Tema teab, mis on meile parim!

Ilusat suve soovides Maarian Lend

Külla lõunanaabritele

2010. a suvel toimus Forssas Soome, Läti ja Eesti diakooniatöötajate kokkutulek. Sellest üritusest võttis osa meie koorijuht Marika, kes sai tuttavaks Läti Mezoparki koguduse inimestega. Ning selle tulemus oli, et meie segakoor viibis k.a 9.–10. aprillil Riias Mezoparki koguduse külalisena.

Meil vedas bussiga, sest sõidutas jällegi kooride lemmik Martin Indrekans. Ilmgi soosis sõitu. Mõnigi laulja tunnistas, et Lätimaa on talle alles avastamata maailm, mõnele aga kaugel minevik. Seega kulus reisil lausa ära meie laulja Maie Välja põhjalik ülevaade naabrite minevikust ja Riia mitmekülgsest arhitektuurist (ka meie teekonda läbivast Pärnust). Ajaloos on meil naabritega ju palju ühist: kuulumine Hansa Liitu (1282); alistumine Saksa Ordule (1330); Taani ja Rootsi valduses olemine ning alistumine Vene riigile 1710. a. (rääkimata lähiminevikust). Ühteist oli lisada ka Peeter Ersil.

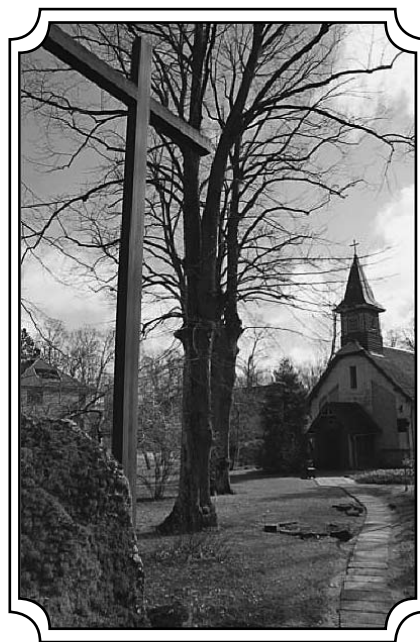
Lätimaale oli kevad veidi varem sooja ilma toonud – põldudel olid lumerohked vallid üsna madalaiks vajunud.

Olimegi jõudnud Riiga, ületanud enne laia kohvipruunika veega Daugava. Meid võttis vastu saarel asuv hotell Islande. Leidsime eest mugavad 2-kohalised

toad. Sisselülitatud teleriekraan üllatas peagi sellele ilmunud tekstiga: Islande hotel/Dear/Dear// ühe toakasutaja nimi //We wish you/ a pleasant stay/Press MENU for start!

Esialgne plaan pärast sisseseadmist oli tutvuda pühapäevase esinemiskohaga – Mezoparki kirikuga: millised on võimalused koori paigutamiseks, võib-olla teha isegi põhjalik lauluproov, tutvuda akustikaga...

Kirikuvärvavas oodatigi meid juba. Esmapilk hoonele oli skeptiline: kirik on nii väike, nii madal!... Kuid sisenenud kirikusse, leidsime, et siin on nii valgust kui ka avarust küllaldaselt; osa ehitusest asub vaid allpool maapin-

da. Vaimulikest võttis meid vastu pastor Ilmars Rubenis, juhatuses esimees Aivars Tože ja teised töötajad.

Meile jagatud ülevaatest kuulsime, et 1901. a ehitatud hoones asunud algselt elektrijaam. 20ndatel aastatel saanud sellest ja ümbritsevast maa-alast eraomandus, millele rajati Mezoparki kirik. Kohti jagub siin 80 inimesele. Koguduses valitsev kristlik vaimsus on toonud siia rohkesti noori ja lapsi.

Loobusime laupäevasest proovist, kui olime tutvunud esinemisvõimalustega. Marika otsustas, et koor laulab rõdul, ehkki see oli lausa „kilukarp“. Akustika oli hea, selles veendusime, kui lasime kõlada „Laudate omnes gentes“.

Pühapäevast teenistust kuulus samalt rõdult helistatav kell. Teenis õp. Ilmars Rubenis abilisega. Jumalateenistuse algul esitas meie koor Hella Tedderi „Sull’ olgu au“ ning Anne-Linda Haljasorg laulis C. Francki „Suur on Su ustavus“. Liturgias osalesime julgelt, kasutades lätikeelseid laulu- ja palveraamatuid.

Mezoparki kirikus ruttasid kohe teenistuse algul altari ette lapsed – alates põlvepikkustest. Saanud õpetajalt õnnistuse, siirdusid nad pühapäevakooli.

Koori planeeritud lauludest esitasime armulaua ajal Taizé laulu „Siia jää“ ja D. Bortnjansky „Pühad haavad“ ning peale lõpulaulu veel V. Eville „Joh 3:16“ ja U. Sisaski „Sanctus“ (ülejäänud plaanitud laulud said ära lauldud koduteel bussis).

Külakostiks vastuvõtjaile oli meie poolt Külli Saardi koduküpsetatud leib, 3 pakki tervisetee ja suur kott „Kalevi“ komme. Pastorile kinkisime 2010. a Tartus toimunud EELK kirikupäeva ja vaimuliku laulupeo DVD.

Kohaliku koguduse rahvaga kohtusime veel kord, kui meile pakuti Gustav Adolfsi restoranis lõunat. Pärast toitvat suppi ilmus kohvi kõrvale äsja ahjust võetud kringel. Kitsuke restoraniruum polnud vist varem küll nii suurt rahvahulka näinud, ega kuulnud üheaegselt kahes erinevas keeles koraale laulmas. (Meil olid kaasas oma KLPR-d).

Lõunanaabrite külastamise peamiseks eesmärgiks oli osaleda Mezoparki kirikus jumalateenistusel. Laupäeval peale kiriku ja koguduse inimestega tutvumist tehti meile ekskursioon Riia vanalinna.

Giidi ülesanded võttis enda kanda noor pereisa, kes oma abikaasaga vaheldumisi lükkas ekskursiooni ajal väikelapsevankrit.

Riia keskaegne, peamiselt gooti stiilis arhitektuur vahelduvalt renessansi-stiilis ehitistega oli huvipakkuv, ehkki tugev külm tuul kippus meid kimbutama. Leidsime vahepeal tuulevarju külalistele avatud ustega Jaani kirikus, et hardunult kuulata vaikset klassikalist muusikat. Vaatamisväärsed oli vanalinnas palju, kõike ei suutnudki mällu talletada: Püssirohutor, osa linnamüürist, Raekoja plats jne; kõikvõimalikes stiilides kauneid elu- ja koolimaju... Erilist tähelepanu köitis Raekoja

platsi ääres olev hoonete kompleks Kolm Venda (meil Kolm Õde vanalinnas), aga ka täistundi kuulutavad 12 suurt kella, mille kõla õnnestus imekombel meilgi kuulda, st olime õigel ajal – kell 17 – kohal.

Kõik, mis hea, saab kunagi otsa! Giid oli põhjalik oma ülevaateid jagades. Oleks heameelega lähedalt vaadanud 42 meetri kõrgust möödunud sajandi 30-ndatel aastatel püstitatud Vabadussammast ja veel muudki, kuid pidime kinni pidama varem kokkulepitud ajast ja ekskursiooni lõpetama.

Ehk kohtume Mezoparki koguduse diakooniatöötajatega juba käesoleva aasta suvel.

Meeldivad ja vajalikud on sellega seotud kohtumised, et liita usu rahvast. Looja juhtigu ja kaitsku meid!

Virve-Aino Nuka

Kallis vend Artur!

Tallinnas, 15. veebruaril 2018

Tervitused Tallinnast, kus tähistatakse praegu suurejooneliselt Eesti Vabariigi 100. aastapäeva. Tänu enne meile kõigile! Parast meie ühist kilaskäiku üle kaheksanne aasta tagasi on siin linnas tublisti muutusi toimunud. Nii palju on vahepeal ehitatud! Kogu linn on pidevates ja mul on uuke tunne olla eestlane, kuigi olen sündinud ja elanud kogu elu võõral maal. Eile käisin kontserdil Kaarli kirikus. Nad on mõned aastad tagasi saanud valmis suurejoonelise remondiga. Kirik on tundmatuseni muutunud võrreldes sellega, mida me 1997. aastal nägime. Mäletad, me käisime tookord vaatamas seda kahe torniga suurt kirikut, kus meie vanaema Roosi leeris käis ja kus ta vanaisa Villemiga laulatati. See võimas pühakoda on nüüd imeilusates heledates toonides põhjalikult remonditud. Ma mäletan, et Sa tookord nurisesid, et kirik on külm ja kade. Nüüd on kõik teisiti: kuigi väljas oli eile üle kaheksanne külmapäevaga, oli kirikus mõnusalt soe ja hubaselt valge.

Ettekandel oli Rahmaninovi 2. klaverikontsert ja Puccini Messa di Gloria. Kõlasid ka mõned Bruckneri oroliteosed, näiteks Prelüüd C-duur, mida Sinagi peaksid teadma. Algukses tundus kava pisut kummaline, aga kokkuvõttes toimis kõik suurepäraselt. Mul ei jättn sõnu, et kirjeldada seda suurejoonelisust, ilu ja sügavust, mida see kontsert endas sisaldas. Sa ju tead, kuidas Rahmaninov mulle meeldib. See kord aga kuulasin toda teost, mida midu hästi tunnen, nagu esimest korda. Nii ainukordne on selle ruumi akustika ja interjör! Nad on ehitanud lava nõnda, et see tõuseb põranda tasapinnalt ülesse, jäädes nii kõrgele, et orkester on kõrgalt hästi näha ja ka väga vaikelt mängides on kõik puhtalt ja selgelt kuulla. Koorlühtrid tõusevad mootoriga lae alla ja nõnda on ka koor orkestri selja taga väga hästi näha. Koor koosnes muide koguduse enda liikmetest, see peab olema suur ja elujuline kogudus, kui suudab panna kokku pea 100-liikmelise segakoori. Ja see orol: lihtsalt võimas. Ma lugesin kontserdikavast, et see on suurim orol Eestis ja on samuti paar aastat tagasi läbinud kapitaalremondi. Mäletan, et Sulle meeldis eriti Kõleri fresko. Ka see lisas kontserditeravikule palju juurde. Sellest allpoololevaid seinamaale Sally von Kugelgen, kui ma õigesti mäletan, näha ei õnnestunud, sest kontserdi ajaks tõusis altari ette imposantne sirm, mis pühamu siivsalt kinni kattis.

Vaneajal said kirikalised kiriku all asuvates ruumides kohvikus käia. Kasko kõrvale pakuti Kaarli kaneelikiipsiseid, mille maitse mulle kindlasti pikaks ajaks meelde jääb, sest meenutas aega, mil mu lapsed veel väikesed olid ja me pereringis järele veetsime. Keldris asub ka riiehoold ning mahukas raamatu- ja kunstipood. Pean tunnustama, et ei ole näinud kuski nii suurt valikut emakeelset vaimuliku kirjandust ja kirikukunsti.

Kirik aga ei ole veel laugeltski valmis. Just praegu tegeletakse vitraazide paigaldamisega ja ma väga kahtlen, et need juba praegu akende ees ei ole. Kindlasti peame mõne aja pärast uuesti Tallinnasse tulema, et näha, kuidas Kaarli kirik vitraazidega välja näeb.

Kontsert algas vaimuliku mõtisklusega (nii oli seda kavalehel nimetatud), milles kirikuõpetaja rääkis usu rollist iga inimese elus. Ta luges tõelist seda kohta, kus Jeesus kõnnib vee peal ja julgustas kõiki Jeesust otsima ning usus temaga koos vee peal kõndima. Opetaja jutt, võrattu interjör, sajad naeratavad inimesed ja jumalik muusika panid mind südamest igatsema tõelise usu järele, millest õpetaja rääkis. Kui ma hotelli jõudsin, leidsin öökapi sahtlist Uue Testamendi 'lugeri'. Nii nimetatakse siin 'küberriigis' elektroonilist raamatut. Kohalik oikumeeniline nõukogu (kirikute nõukoguks kutsuvad nad seda) on väga usin neid hotellides levitama. Ma värskendasin oma tutust pühapäevakoodis ja leeris õpitud lugudega. Sa Artur vist muigad, kui seda loed, aga peale eilset käiku Kaarli kirikusse tundsin ma, et tahaksin olla parem inimene. Viimased sõnad enne uinumist jäid minu unenäguksesse hõljuma koos Rahmaninovi helidega. Jeesus ütles oma õpilastele: Mina olen iga päev teie juures kuhi maailma ajastu otsari. Ja tõepoolest oli mul siin hotellis uinudes tunne, et ta seisis mu sängi kõrval ja valvas mu und.

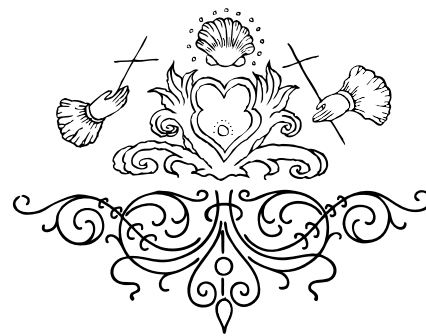
Täna on neljapäev ja ma tänen veelkord Kaarli kirikut vaatama, et näha, kuidas kirik päevavalges välja paistab. Iga päev kell üks on kirikus missa ja sinna ma ennast nüüd teele sätin.

Austan koduteed järgmisel nädalal. Ära siis unusta minu äraolekul jorgeneid kasta.

Suudlen, Sinu väike õde Stella

Ma otsin Sulle kingituseks raamatu Kaarli kirikust, kus väga huvitavalt räägitakse sellest, kuidas töö selle suure kiriku remontimisel kulges. Sulle kui ehitusinsenerile pakub ilmselt erilist huvi kiriku alla ehitatud ruumidega seonduv. S.

Miks on vaja Kaarli kiriku remonti ja maa-alust juurdeehitust?

Sissejuhatus

Kaarli kiriku terviklik remont-res-taureerimine, nii nagu seda praegu ette kujutakse, koosneb neljast komponendist: (1) kirikuhoone välisfassaadi remont, (2) kirikusaali sisetööd, (3) oreli remont ja (4) kiriku alla planeeritav maa-alune juurdeehitus. Kõigi nelja etapi teostamine on väga vajalik. Välisfassaadist on lagunenud kive ja välisakende olukord on halb. Kirikusaali välimus on inetu – uue värvikihi järgi hüüavad nii seinad kui lagi. Põrand on aastakümnetega ära vajunud ja vajaks hädasti õgvendamist. Maailma mastaabis unikaalne orel nõuab häälekalt ja tungivalt kapitaalremonti, et ka Eestimaa järeltulevatel põlvedel oleks võimalik selle võimsa pilli majesteetliku kõla abil Jumalat kiita. Maa-alune juurdeehitus on vajalik, sest üle tuhande istekohaga kirikus on ainult kaks tualettruumi, kusjuures üks neis asub keldris. Kirikuhoone abiruumid praktiliselt puuduvad.

Kiriku remondiga on ilmselt tegeletud nii kaua, kui see suurejooneline pühakoda Tõnis-mäel seisnud on. Öeldakse, et Tallinna linn ei saa kunagi valmis, ja sama kehtib ka nii suure hoonekohta: ikka on vaja midagi parandada ja täiustada. Võib aga öelda, et aastal 2001, mil asutati sihtasutus Kaarli Kiriku Remondifond algas süstemaatiline töö kiriku kapitaalremondi

planeerimiseks ja maa-aluse juurdeehituse rajamiseks. Remondifondi asutamise ja aktiivse tegevuse võtmeisikuteks olid Väino Pärnaste ja Sven Torpel. Tänu nende usinale toimetamisele on valminud mitmed olulised dokumendid, näiteks muinsuskaitse eritingimused, ilma milleta muinsuskaitse objekt ei ole võimalik renoveerida. Samuti on tehtud mitmeid reaalseid remonditöid, näiteks tulekindlate vahelagede ehitamine kiriku tornides. Tellitud on ka mitmeid projekteerimistöid ja saavutatud nende kooskõlastamine vastavate ametkondadega. Kes on selliste protsessidega isiklikult kokku puutunud, teavad, kui kulukas on projekteerimistöö ja kui aeganõudev projektide kooskõlastamine. Kõik see töö, mis on tehtud, on igal juhul väga mahukas ja tegijad on selle eest kiitust väärt!

Tööd, mis remondifondi poolt hoone uurimisel ja remont-res-taureerimise projekteerimisel on ette võetud, ei ole kahjuks sellised, millest kirikuline vahetult kogemust saaks. Igapäevane kirikuline ja/või kontserdikülataja ei koge seda tööde ja rahaliste vahendite mahtu, mis on projekteerimisse ja kirikuhoone uurimisse investeeritud. Samuti ei mängi tulekindlad vahelaed tornides või uued elektrisüsteemid määravat rolli esmamulje loomi-

sel kirikuhoonest. Isegi värskelt remonditud, kuid suhteliselt hämarat eeskoda ei märgata, vaid pilku püüab pigem kirikusaali seinte ja põranda kehv olukord. Ma arvan, et just see asjaolu on tekitanud koguduses pessimismi ja toonud kaasa mõningase paigalseisu remondi planeerimisel ja teostamisel. Aastaid on räägitud, et planeeritakse ja remonditakse, aga silmaga nähtavalt ei ole selliseid muutusi, mis lubaksid loota asja edenemisele.

Seepärast on nüüd võetud ette just silmaga nähtavad tegevused kirikusaalis, ent samal ajal jätkub ka projekteerimis- ja planeerimistöö. Raha praegusteks tegevusteks tuleb koguduse rahalistest vahenditest, mis 2010. aastal Kaarli Hambapolikliiniku osaluse müümisest saadi.

Möödunud kuudel toimunud tegevused

Nagu paljud on oma silmaga võinud näha, toimuvad kirikusaalis praegu mitmesugused muutused. Sokkel on puhastatud krohvist ja mõned seinad on valmistatud ette värvimiseks. Kirikus teeb praegu tööd Kalev Põldre arhitekt Katrin Uiho juhendamisel. Ehitusalase nõu ja varustamisega on ikka abiks Sven Torpel. Mörtide ja värvide osas annavad nõu AS

Lagunev kirik

Sadolini spetsialistid eesotsas Tiit Zeigeriga. Valvsalt hoiavad tegevusel silma peal Tallinna Kultuuriväärtuste Ameti Muinsuskaitse osakonna juhataja Boris Dubovik ja peaspetsialist Henry Kuningas. Nad külastavad aeg-ajalt kirikut ja on hea nõuga alati abiks. Tööde edenemise kohta peetakse remondipäevikut koguduse kodulehel.

Planeerimistöödest võiks hiljutiste edusammude poolest esile tuua maa-aluse eskiisprojekti uuesti vormistamist ja selle kooskõlastamist Kultuuriväärtuste Ameti poolt. Samuti tegeletakse usinalt valgustuse kavandamisega. Selle juures on kogudusele abiks professor Mait Summatavet. Arhitekt Katrin Uiibo on valmistanud ette kirikusaali värvilahenduse eskiisi ja peatselt on kogudusel võimalus näha värviproove kiriku seintel. Samuti otsitakse praegu partnerit, kes valmistaks ette kirikuhoone digitaalse kolmemõõtmelise mudeli, et kõikidel oleks võimalik saada ettekujutus, kuidas hakkab uue valgustuse ja uute vär-

videga kirikusaal välja nägema.

Eelseisvad ülesanded

Aastaid on terviklikku remonti planeeritud ja nüüd on minu arvates aeg küps see töö täies mahus käivitada. Praeguseks ollakse projekteerimisega nii kaugel, et kohe võiks alustada välisfassaadi remonti ja ka oreli remonti. Nagu eespool öeldud, on maa-aluse juurdeehituse eskiisprojekt muinsuskaitse ekspertnõukogus heaks kiidetud ja Tallinna Kultuuriväärtuste Ametis kooskõlastatud. Nüüd tuleb alustada eskiisprojekti põhjal täisprojekti ettevalmistamist. Kirikusaali renoveerimise projekt on 2003. aastal tehtud ja seda vormistatakse ümber vastavalt muutunud plaanidele.

Kõigi nelja etapi kogumaksumus on hinnanguliselt 3,3 miljonit eurot. Arusaadavalt ei ole see kogudusele üksinda jõukohane. Seepärast tuleb otsida partnereid, kellega koos seda projekti teostada. Kaarli kirkust käib aastas läbi ca 100 000 inimest; seal korralda-

takse riikliku tähtsusega üritusi; Kaarli kirikuga on nii röömsate kui kurbade sündmuste kaudu seotud tohutu hulk eestimaalasi. Kõike seda arvestades peaks koguduse esmased partnerid olema Eesti riik ja Tallinna linn.

Eelarvest võiks 1/3 katta Eesti Vabariiki, 1/3 Tallinna Linn ja 1/3 Kaarli kogudus. Kogudus peaks oma osaluse leidma mitmesugustest fondidest nii kodu- kui välismaal, eraannetustest ja kui teisiti ei saa, siis ka laenurahast. Rääkides kolmest rahastamiskanalist tuleks Kaarli kirikust mõelda järgneva kolmikkontseptsiooni kohaselt: (1) koguduse jaoks on see Jumala Koda ja Taeva Värav – hoone, kus asub altar, millel toimub füüsiline kohtumine Kristusega, see on koguduse koosolemise koht, mis tähendab paljudele olulist osadust Jumalaga ja kaasinimestega; (2) Eesti Vabariigi jaoks on tegu unikaalse muinsuskaitse objektiga, milles sisaldub mitmeid rahvuskultuuri ja eestluse versteposte, nt Köleri fresko, samuti on Eesti Vabariigil Kaarli kiriku hoidmise ja hooldamise näol kohustus Euroopa kultuuriloo ees – kirikus on unikaalne orel, mille sarnast teist ei ole; (3) Tallinna linna jaoks on Kaarli kirik omanäoline ja ainulaadne kontserdipaik ja selle väljaarendamine (siinkohal on eriti tähtis maa-alune juurdeehitus) on linna arengule oluline – igal aastal käib Kaarli kirikust läbi kümneid tuhandeid inimesi ja võib julgelt öelda, et see hoone asub oma mitmekülgsede üritustega pealinna sündmuste keskmes.

Kas maa-alust juurdeehitust on vaja?

Ilmselt ei ole Kaarli koguduses kedagi, kes kahtleks kiriku remontimise vajaduses. Seetõttu ei hakka ma arutlema kirikuhoone remontimise vajalikkuse üle. Küll on aga eriarvamusi tekitanud maa-aluse juurdeehituse rajamine. Kahtlejad küsivad, kas see on ikka kogudusele jõukohane ja kas see on üldse kogudusele vajalik. Kui Kaarli kogudus näeb kirikuhoonet ainult koguduse jumalateenistuste ja vaimulike talituste toimumiskohana, siis ei ole vaja ei täiendavaid tualettruume ega ka abiruume. Kaarli koguduse aktiivsete kirikuliste hulk ei ole nii suur, et me olemasolevate ruumidega hakka ei saaks. Oleks muidugi tore, kui need oleksid olemas, aga praeguses suuruses kogudus saab oma põhiülesanded täidetud ka ainult olemasolevaid pindasid kasutades. Kui aga kogudus soovib jätkuvalt teha kontsertide ja mitmesuguste kirikusse sobivate ürituste kaudu kuulutustööd laiemale rahvahulgale ja näeb ette aktiivsete kirikuliste arvu kasvu, siis on abiruumide ja eriti tualettide ehitamine täiesti mõõdapääsmatu. Arutelu teemaks on muidugi maa-aluse juurdeehituse maht – kas püüda teostada lisaruumide rajamine täies ulatuses või piirduda ainult tualettruumide rajamisega kiriku lääneosa põranda alla.

Kaarli kirik on unikaalne oma asukoha, suuruse ja akustika poolest. Kogudusel oleks võimalik seda pühakoda kasutada märksa aktiivsemalt kuulutustööks, kor-

Paranev kirik

raldades ise kontserte ja muid misjoniüritusi. Kirikusaal ja orel pakuvad suurepäraseid võimalusi, aga abiruumid on enam kui tagasihoidlikud. Jeesus Kristus käsib meil kuulutada evangeeliumi ja tänapäeva ühiskonnas tuleb kirikul kuulutustööd teha mitmesugustes vormides, et Jumala Sõna jõuaks võimalikult paljude inimeste südamesse. Koguduse poolt vaadates ongi ju see kontsertide ja teiste ürituste korraldamise eesmärk. Kaarli kogudus saaks selles töös olla Maarjamaa lipulaev – Kristust kuulutav kogudus, kus toimuvad iganädalased kontserdid ja kuulajatele kuulutatakse Jumala Sõna. Jumalariigi töö vankri ette rakendatakse lisaks orelile ka klaver, sümfooniaorkester või kes tahes muu solist või muusikakollektiiv. Praegu toimub suuremate kontsertide puhang jõulude ajal, aga miks mitte korraldada suuri kontserte läbi terve aasta.

Hea lugeja, kas Sa suudad ette kujutada näiteks regulaarseid, igakuiseid sümfooniakontserte

remonditud Kaarli kirikus. Tänu maa-alusele juurdeehitusele on võimalus võõrustada suurekoosseisulist sümfooniaorkestrit. Altari ees on tõusev põrand, mis võimaldab orkestri asetada pinkide ülemiste servade kõrgusele. Katsed on näidanud, et akustiline efekt, mis sellest tekib, on võimalik. Kontserdile eelneb vaimulik mõtisklus ja inspireeriva valgustusega kaunilt remonditud kirikusaalis kõlama hakkav muusika asetab vaimuliku sõnumi kuulaja südamesse. Kuna keldris on olemas ka tualettruumid, riie-tehoid ja kohvik, saab korraldada pikemaajaga kontserte. Inimesed harjuvad kirikus olema – neil on seal hea ja miks ei peaks nad siis sinna tagasi pöörduma nii kontserdile kui ka jumalateenistusele. Või kujuta endale ette täispikka sooloklaveri kontserti Kaarli kirikus. Bach, Beethoven, Schubert, Rahmaninov ja veel kümned ja kümned heliloojad on kirjutanud klaverimuusikat, mis puudutab inimhinge kõige sügavamaid kee-

[illegible]

32

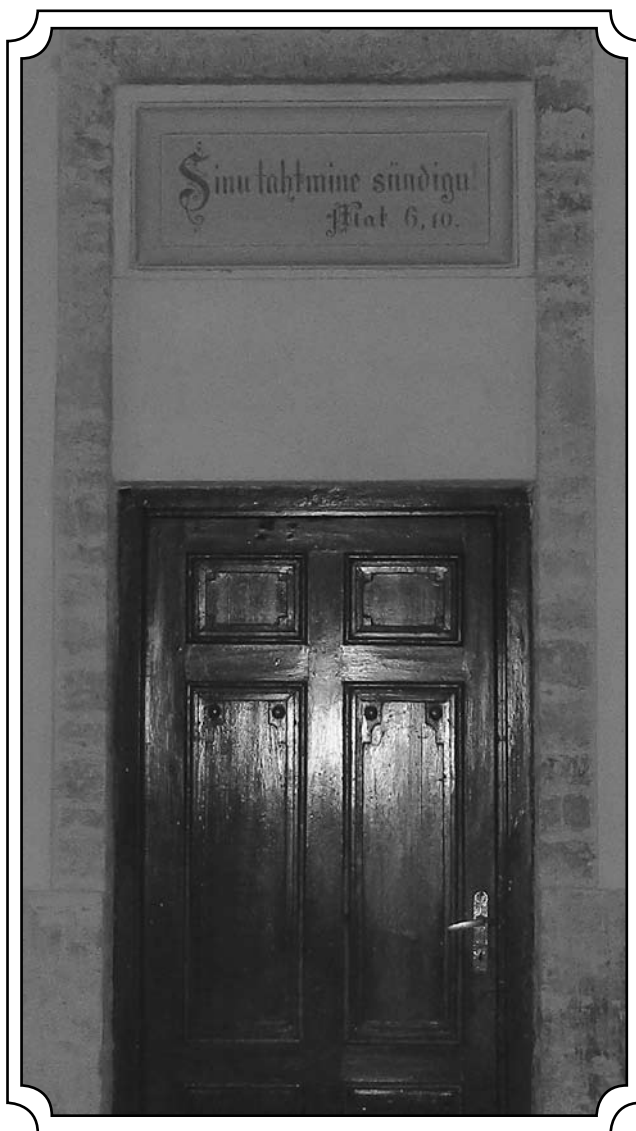
li. Klaverimuusika ei kõla mitte kuskil nõnda kui Kaarli kirikus. Rääkimata meie orelist, mis peale kapitaalremonti alles annab meile selgehäälselt teada, mida meistrid seda pilli luues sinna sisse panid.

Mida saab üksik koguduse liige teha Kaarli kiriku remondi ja maa-aluse juurdeehituse heaks?

Selle küsimuse peaks endale esitama iga koguduse liige. Olen kindel, et iga inimene saab midagi teha Kaarli kiriku remondi edenemiseks. Olge siis julged kaasa lööma ja ärge häbenege pakkuda oma abi! Kui teil on tahtmist midagi teha, siis leidub tegevust alati. Peasi on, et te tulete appi. Aidata saab alates koristamisest kuni rahastamisvõimaluste leidmiseni. Sinna vahele mahub mitmesuguseid tegevusi. Väga olulisel kohal on ka palvetöö, mida igaüks üksikult, aga ka mitmekesi koos peaks tegema. Tule siis appi ja teeme koos kiriku korda – anna endast mulle teada kas koguduse kantseleisse või minu e-posti aadressil eerik@ekn.ee!

Jumala lastena on meie kohustus aga ka eesõigus küsida nõu oma Taevast Isalt. Tuleb jääda vaikseks ja kuulata Jumala häält. Ka seda ma kutsun koguduse liikmeid üles tegema. Kuulake, mida Ta teile ütleb. Kas Ta ütleb, et piisab kirikusaali remondist ja maa-alust juurdeehitust pole üldse vaja või oleks siiski tarvis ehitada vähemalt tualettruumid; kas Ta on rahul sellega, kuidas Kaarli kogudus praegu toimib või tahaks ta näha mingeid muutusi; ja kui muutusi on vaja, siis mis on Sinu roll nendes muutustes?

Mina olen Jumala käest küsinud ja enda jaoks vastuse saanud, et kõik neli kiriku remont-restaureerimise komponenti on koguduse edenemise jaoks vajalikud ja nende teostamine on võimalik. Seepärast ma julgengi täita Kaarli kiriku remondi kuraatori tööülesandeid. Inimene võib aga eksida ja see võib juhtuda ka Jumala häält kuulates. Inimene võib kergesti Jumala hääleks pidada ka omaenda isekuse kõnet. Seepärast ma palungi teid, vennad ja õed: katsuge minu selgus oma palve kaudu läbi seda kas kinnitades või ümber lükates.

Remont edeneb!

Eerik Jõks

In memoriam Sirje Laar

2011. aasta 28. aprillil kutsuti igavikku 64. eluaastal Tallinna Kaarli koguduse nõukogu, naiskoori ja segakoori kauaaegne liige ning mitmetes koguduse ettevõtmistes ustav kaasateenija Sirje Laar. Kogudus on kaotanud ühe oma aktiivse palvetaja, koorilaulja ja teenija.

Sirje on rääkinud, et tema pöördumine kiriku poole oli ajendatud sellest, kui ta nägi elavat kristlikku elulaadi Ameerikas ajal, mil ta külastas seal oma tädid. Ta otsis võimalust ka ise kaasa aidata koguduse elu korraldamisel ja teenimisel.

Särava ja aktiivse eluhoiakuga Sirje leidis õige pea hea kontakti Kaarli koguduse liikmetega, kelledega süvenesid sõprussidemed paljudeks aastateks.

Kutselise kokana võttis ta enda kanda suviste noortelaagrite toitlustamise Pilistveres. Ise hingelt noorena sobis ta väga hästi noorte seas tegutsema.

Laulmine sega- ja naiskooris oli Sirjele endale hingekosutuseks ja osaduse jagamise võimaluseks mõttekaaslaste keskel. Naiskoori koorivanemana ei piirdunud ta ainult laulmisega, vaid innustas kooriliikmeid ka kristlikku eluhoiakut kasvatama. Jõuluõhtutel korraldas ta viktoriine, et küsimustele vastuseid otsides õppida paremini tundma Piiblit ja koguduse ajalugu. Asendamatu abiline oli ta ka diakooniatöö mitmesugustes tegemistes, aidates kaasa nii nõu kui jõuga ning rõõmustades meid oma osavõtuga nii koraalikooris, „Seenioride klubis“ kui toolivõimlemises.

„Teeliste kiriku“ raames oli Sirje üks sagedasemaid valvureid kirikuukse juures. Ikka leidis ta aega kirikusse tulla ja sobilikke sõnu kirikukülastajatele öelda. Ta ise mainis mitmel korral, et pühakojas viibimine annab talle rahu ja õige rütmi südamesse.

Sirje mõtles tihti palves oma perele, sugulastele, sõpradele, tulles pühapäeva hommikul jumalateenistusele eestpalvesooviga. Tundus, et ta muretses teiste eest rohkem, kui mõtles oma tervise ja eluraskuste peale. Haiglaski usaldas ta arste ja nende valikuid, teades, et Jumal on üle kõige. Nii ta läks. Nii sai täis tema aeg. Nii sai tema tee käidud.

Sirje Laari põrm sängitati Rahumäe kalmistule rohkearvulise saatjaskonna osavõtul.

Leinama jäid tütrede peredega ja tänulik Kaarli kogudus.

Sirje Laarile mõeldes ja teda igavikku saates jäägu kõlama Kristuse julgustavad sõnad: „Nõnda on Jumal maailma armastanud, et Ta oma ainusündinud Poja on andnud, et ükski, kes Temasse usub, ei hukkuks, vaid et tal oleks igavene elu.“

Einar Soone

Jutlus taevaminemispühal

Laul 110, Ap 1:1-2

„Jumal vägev valitsema, Ükski pole nii kui tema, Muud kui Poeg ta sugune. Poja auujärg kõikumata, Tema elu lõppemata Tema riik ei kahane!”

Need on kiituse healed, kiituse healed meie Issanda Kristuse auuks! Praegu laulsime neid kah! Seega tegime ristiusu kiriku tunnistust omaseks.

Meie võime öelda, et see on taevaminemise püha sisu ja peamõte, et Poeg Isaga ühe armu sisse tõstetakse, et ta Isaga nagu ühte sulab. Et, nagu Kristus ise ütles: „et ükski ei lähe taeva, kui aga see, kes taevast on maha tulnud, ainult inimese poeg, kes taevas on”, et meie neid Kristuse sõnu taevaminemise pühal otse oma usu ja tunnistusega kinnitame, et meie teda, kes taevas Jumala paremale käele istus, kes oma nime taeva tähtedesse kirjutas, et meie seda auustame ja kummardame.

Nii pühitseme meie siis täna taeva Kuninga Poja troonile astumise püha kõige maailma ees. See on siis täna rõõmupidu tervele Jumala riigile, kõigile ta alamaile – ja temal on sellepärast suur tähtsus, et meil sugugi ükskõik ei ole, kes meie taevase Kuninga kõrval istub, vaid meie vaatame kartusega trooni poole, kas seal pealekaebaja nõuandjaks on ehk, aga meie vaatame rahulikult ja usaldusega sinna, kui seal eestkostja trooni ligiduses viibib.

Taevaminemise püha tähtsus – see on seega ka meie tänase jutluse sisu, millest kõnelda tahame. Jutluse aluseks olgu sõnad 110. Taaveti laulust 1–4 salm: *Issand ütles minu Issandale: „Istu mu paremale käele, kuni ma panen su vaenlased su jalgealuseks järeks!” Sinu võimuse valitsuskepi läkitab Issand Siionist. Valitse keset oma vaenlasi! Su rahvas on meeleldi valmis su sõttamineku päeval; pühas ehtes ilmub su ette su noorte sõdijate vägi nagu kaste koidu üsast. Issand on vandunud ja tema ei kahetse seda: „Sina oled preester igavesti Melkisedeki korra järgi!”*

Meie uusisa Lutherus ütleb sellest Taaveti laulust: et see on see õige, vägev pealaul, mis meie armsa Issanda Jeesuse Kristuse peale on tehtud, milles mõlemist on kõneldud 1) sest, kes ta oli, ainult Taaveti töötatud poeg liha järele ja Jumala igavene Poeg – peale selle igavene Kuningas ja Preester, 2) kõneldud: ta ülestõusmisest, taevaminemisest ja ta tervest riigist – ja nimelt sest kõigest on nii julgeste ja vägevaste kõneldud, et selle taolist kusagil poolt W.S. (Wana Seaduse toim) pühas kirjas kirjutatud pole.“

Nii otsustas Lutherus ja seletas selle terve laulu meie Õnnistegija kohta – tema kui Taaveti poja elu kohta maa peal, tema preestri ameti, ta kannatamise, ta iseeneseohverdamise, ta taevaminemise ja eestkostmise kohta Jumala Isa ees, ta taevase

kuningriigi kohta, ta kohtupidamise kohta üle maailma rahvaste, ta igavese valitsuse kohta kõigi asjade lõpul – kui kuningas ja kui ülem-preester!

Ja see on tõesti õige! Ilusamat, vägevamat kirjeldust ülestõusnud Kristuse armust ja tema kitsendamata piirita valitsusest kõigi üle ei ole kusagil mujal leida. Küsitav on küll, kui selgeste püha laulik ise nende oma sõnade tähtsust seletada oskas. Kuid see ei ole meil tähtis, vaid rohkem see, et ükski muu kui Jeesus Kristus ise on neid sõnu enese peale seletanud. Sest kui varieerid Jeesus Kristust mitmeti olivad kiusanud, küsis tema nende käest: „Mis arvate teie Kristusest, kelle poeg ta on?” ja kui nemad selle peale vastasid: „Taaveti oma,” siis ei salganud Jeesus seda mitte maha, vaid ta tähendas nende meie laulu sõnade peale nende käest küsides: „et kui nüüd Taavet teda Issandaks hüüdis, kuidas oli ta siis tema poeg?”

Vastuse jäid varieerid Jeesusele võlga, sest et nemad seda teada ei tahtnud, kuid laul 110 annab ise selle peale kostuse: et ta on Issand ja Poeg ühestükki – Kuninga Poeg ja pärija, s.t. nüüd küll poeg, aga tulevane Valitseja ja Kuningas. Siit saadik on kõik klaar ja selge.

Kuid kas ei tunnistanud end Issand ju ülestõusmise läbi Issandaks? Kas ta siis kui haua ja surma, patu ja saadana äravõitja end Õnnistajaks ja Jumala Pojaks ei tunnistanud? Missugune tähendus on siis ta taevaminemisel? Missugune iseäraline tähendus on siis veel sellel?

Seda tahame vaadata, kas meie tast õieti aru saame!!!

Vennad ja õed! Nagu Lutherus oli, nii ei ole igaüks meie seast. Temale oli see küll kõik selge. Temal oli kõigist neist asjust ka õige arusaamine ja temale sai ta siis ka õnnistuseks. Kuid missugune tähendus on taevaminemisel meie kohta, kes meie kõik nii kindlad ei ole nagu Luther Missugune tähendus on tal uskmataste kohta, missugune poolik-ristiinimeste kohta, missugune kõigi inimeste ja maailma kohta, missugune Kristuse enese kohta?...

Jeesus Kristuse enese kohta oli tal ju tähtsus, et ta tema imelise püha elu lõpp, ta ohvrimeelse maapealse elu kroon oli. See on päris vale, kui meie Kristuse taevaminemist ja maapealset elu nii üksteisest lahutame, näituseks nõnda: et siin maa peal oli ta (enamaste) inimene ja siis heitis ta oma inimise oleku ära ja sai Jumalaks. Ristiusu kirik ei ole ialgi nii ühekülgseks tema maapealse elu ega ta pärastise oleku üle otsustanud, kuid enam ehk vähem on see liht-

sate inimeste mõttesse ometi nii jäänud ja vahe ja lahutus tema maapealse ja taevase olemise vahel on liias suureks tehtud. Me tahaks öelda, et selle (ihulik vahe siin maa peal ja seal taevas) peale liias palju rõhku pandi ja sealjuures unustati ära, et tema üks ja seesama Õnnistegija sel ajal oli, nagu tema seesama nüüdki on ja selleksmaksi jääb kuni maailma otsani.

Kristus, see Ainumas ja Püha, see on meie evang. tunnistus, kelle sündimine ja saamine ja kelle olemine jumalikusse saladusesse ära kaob ja mida meie seletada ei suuda, sest et meil jumaliku arusaamist ei ole, Kristus on ka omas terves maapealses elus seda nõudnud, mis Igavene, mis Kadumatu. Kõik, mis ta mõttes, kõneles ja tegi, voolas jumalikust allikast ja kõigil oli see üks ülesanne ja siht: ise Jumala juurde tagasi minna ja Jumala juurde inimesi ja maailma tagasi viia. Tema elu ja töö, tema sõnade mõju ja tegude läbi pidi see meie maailm äraseletatud, puhastatud ja peastatud saama. Ta armastus ja kutsumine, ta võitlus ja püüdmine meid enesele ära võita, ta üleskutse otsuse tegemisele, ta hävitav kohus halva ja kurja üle, ta ohvrimeelne elu ja kannatamine ja viimaks ta suremine ja surm – see on kõik üks, ta allikas on Jumal, sealt ta kõik tuli, ta siht on Jumal – sinna ta kõik läks.

Sellepärast pidi ta üles tõusma, see on päris iseenesest mõista sündmus tema terve elu sündmuste liigis. Ta on üles tõusnud, s.t. ta elab, ta ei sure ialgi, ta on pimedast hauast läbi käinud, ta on võitjaks saanud surma ja häda ja häbi üle. Ja sellepärast on ta ka üles läinud, s.t. ta elab Jumala juures ja Jumalaga ühes ise kui Jumal. Mis ta siin meie eest alustas nähtaval viisil, seda teeb ta seal ikka edasi. Ta on üks Jumalaga oma Vaimu Kõrguses ja auus ja oma armastuse õndsuses. Ta on ka niisama meie juurde jäänud kõik päevad kuni maailma otsani ja niisama on ta valitseja vaimude riigis ja on istunud Jumala paremale käele. Kristuse enese kohta oli ta taevaminemine – nagu tema siinse imelise maapealse elu lõpp, meie kohta, kes meie kaugemine ei suuda vaadata, on ta tema nähtav tegevuse lõpp meie heaks. Mis edasi tuleb, see on meie kristlik lootus, kuid mõlemad üheskoos – tema maailma elu ja ta taevane tegevus – on üks ja seesama asi. Taevaminemine on nagu üks aste selle redeli küljes, mida meie ühtekokku – meie ärälunastatud – püüda võime. Nii jaksame meie kah, kuigi tumedalt ja poolikult, Jumala tegusid meie heaks üheskoos näha.

Kuid ütelge, kas siis ka meie keskel neid ei ole, kellelele Kristuse taevaminemine seda sugugi ei tähenda? Ma arvan neid, kes taevaminemist sugugi õigeks ei tunnista? Muidugi on neid olemas ja teie teate ka, miks neid olemas on? Meie nimetame neid „ristitud paganateks“ ja meie teame, et nemad sellepärast taevaminemist ei tunne ega tunnista, et nad ainult ühte *inimest* Kristust tunnevad. Sest et neile Jumala saladused võeraiks asjuks, saladuseks jäävad, sest et Kristus neile aina hea ja vaga inimene ja prohvet on ja et nad sugugi sest aru ei saa, miks ta end ohverdas ja meid armastas – meid patuseid ja sulaseid – ja miks ta suri, kui ta ometi midagi ei aidanud, ja ta ei võinud aidata, kui ta inimene oli.

Need inimesed on needsamad, kes ühendust ei leia ei Jumala ega maailma, ei pattulangemise ega äräalunastamise, ei seaduse ega armu, ei Kristuse elu ega ta surma vahel – seega ka mingisugust ühendust tema ülestõusmise ega taevaminemise vahel ei tunne. Sellepärast ei olegi taevaminemine neile sündinud lugu, vaid luule. Kas teate, see on väga loogikalikult, väga järjekindlalt mõeldud. Nad lähevad oma teed. Ja meie neid ei keela. Alus, mille peale nad ehitavad, on niisugune, et meie neile selle peale kindlat maja ega ehitust ehitada ei või – see langeks nende peale ja lõöks neid rusudeks.

Meie aga teame, ja see on niisama järjekindlalt mõeldud, et kus Jumala armastus ja ülisuur võim on, et seal on kõik võimalik. Ei, rohkemgi veel: et seal peab ühendus olema (meil). Sündimise, võitluse, (imelise) kannatamise, surma, ülestõusmise, taevaminemise ja igavese elu vahel. Ja et siis ka ühendus on *tema* ja *meie* vahel. Et ka meie elu, mille pärast see kõik on sündinud, ka imeelu on, et tema elust imevalgus ka meie elu peale paistab. Ime valgus meie tühise, hädalise ja viletsa elu peale, mis aga siis sugugi enam tühine ei ole, vaid täis elulootust, vennaarmastust, edasipüüdmist, täis taevalikku saladust, täis vaimusuurst, üks elu, milles end imelised väd ja jõud avaldavad.

See on võimalik, sest „Jumal vägev valitsema, ükski pole nii kui tema, muud kui Poeg ta sugune. Poja auujärg kõikumata, Tema elu lõppemata, Tema riik ei kahane!“

Aga on veel teisi inimesi – nn. poolikud ristitiinimesed – mis tähtsust on taevaminemisel nende kohta?

Kahjuks mitte palju suuremat tähtsust kui nende kohta, kes otse salgavad. Needsamad tunnistavad taevaminemist küll kui õiget ristiusu õpetust, aga ta ei ole meile tagasihutajaks heaks, armsaks eluks. See on nende arvates väga ilus ja armas, et meil igavesti elav Issand on, kuid ta on vist tõepoolest kaugel. Ta saab küll *kord* maailma üle kohut mõistma, aga see seestpidine side tema kannatamise, surma, ülestõusmise ja taevaminemise vahel, s.t. selle vahel, mis *enne* oli

ja *nüüdki* on – ka *meie elus*, et seesama igavene elav Jumal ka *meie elusse ulatab*, ja veelgi selle vahel, mis „kord saab“ – ikka jälle mis meitesse puutub, see on neil praegu nagu udus – see ei kanna neile vilja nende nüüdse elu kohta. Need mõtted väsitavad neid ära, nad on tuimad, tahavad magada, silmad lähevad neil pimedaks, taevas on nende eest lukkus, nad aga vaatavad vahetpidamata maa peale maha, nad näevad ainult maapealset olu ja tüli, *Kristus* ei aita neid, taevaminemine ei aita neid, taevaminemises ei näe nad redelit, mis taeva viib, see jääb nende eest lukku. Kristuse Vaim, kes just taevaminemise läbi vabaks sai, meie juurde jäi, kes kõigile poole valgustades, parandades ja uueks luues tegevust avaldab, see ei saa meid kaasa kiskuda, ülespoole tõmmata. Need on need poolikud, väsinud, roidunud, kes iialgi end ei jaksa kokku võtta, oma jõudu kokku koguda tõsiseks tahtmiseks, püüdmiseks ja võitluseks.

Nende kohta ei ole taevaminemisel ka suuremat tähtsust. Kuid seesama peab ka nende elus tähtsust võitma, kui nad õndsaks tahavad saada.

Kuid, minu armsad, ometi on veel Kristuse taevaminemisel sootumaks teine tähtsus olemas!

Seda tähtsust märkavad *need*, kes troosti nõuavad ja kes seda taevas viibiva juurest otisivad. Need on *needsamad*, kellede arvates taevast Kristuse taevaminemisest saadik iseäranis avatud on, sest nad nüüd tema *auu* ennemine märkavad, need on *need*, kellele see maailm Kristuse taevaminemisest saadik iseäranis näib õnnistatud olevat, sest et taevakuningas nüüd oma armu täiust laseb maa peale maha voolata. *Need on need*, kellelele Jeesuse sünnimises imeline ühenduse pael taeva ja maa vahel punuti, mida taevaminemises kindlustati, nii et ükski teda katki lõigata ei või, – *need on need*, kes ühendust Kristuse sünnimise, elu ja surma ja jälle ta surma, ülestõusmise ja taevaminemise ja igavese valitsuse vahel mõistavad, – *need on need*, kes omas maapealses elus Jumala Vaimu valitsust märkavad, *need on need*, kes ristiusu kiriku edasikestmist ja jõudu Kristuse Vaimus usuvad, nimelt et sellesamas kirikus Issandale lapsed sünnivad, „noorte sõdijate vägi nagu kaste koidu üsast“.

Need oleme meie, kes meie usume, mis püha laulik ütleb, et „su rahvas on meeeldi valmis su sõttamineku päeval“, *nagu teie siit neist noorist õitest näete*, need on *need kõik*, kes pühaskartuses Jumalat kõigis elusaatustes teenivad: nooruse iluduses ja värskuses, noore mehe jõus, elatanud naese põlves ja rauga väetimuses ehk viletsuses, kes rõõmuga valmis on ta juurde minema, mingu tee ka hauast ja surmast läbi.

Kõigi nende kohta on taevaminemispühalt suur, ülisuur tähtsus, sest siit nad saavad troosti kõige risti all, sest „Issand on vandunud ja tema ei kahetse seda“, ja siit saavad nad lootuse, et

Issand edasi töötab nende südamete kallal ja nende südamete heaks, siit tõuseb neil kindel usk, et ka nemad ise kord taeva peasevad.

Sellepärast ütlevad nad ka ja ei väsi kunagi ära ega lange eksiusu ega kahtluse sisse.

„*Patused, ta alla heitke, Haiged oma häda näitke, kehvad, puudust kaebage, Ta on rikas õnnistama, Helde haavu parandama, surmast viib ta elusse.*“

Kuid viimaks avab end meile taevaminemise pühalt veel suurem vaade ja meie näeme kaugeemale. Niisugustel tähtsatel päevadel, nagu taevaminemise päeval, kui taevas end meile avab, igatseb meie kurvastatud hing lennata küll üle mäe ja oru ja üle lageda maa ja Jumala valitsust terves maailmas vaadata.

Jah, missugune tähtsus on taevaminemise pühalt kõigi maailma, kõigi inimeste kohta, ükskõik, kas usklikud ehk uskmata, kas ristitud ehk ristimata?

Tal on see tähtsus, et siin Vaimude lahutamist luuakse. Kõik inimesed, kõik maailm peavad seda suurt Jumala saladust teada saama, et nad hästi hoitud ja hästi kinnitatud oleks.

Ja nii näeme siis ka tõesti Kristuse taevaminemisest saadik kõiki inimesi jaotatud kahte suurte sõjaväe leeri selle hüüdsõnaga: siin on Jumala poeg, siin on Inimesepoeg! Selle otsuse tegemise läbi on Jumala maailma plaan ühe tähtsa sammu edenenud viimsele otsusele – ja see lahutus nende mõlemi leeri vahel läheb ikka edasi ja edasi kuni selle päevani, kui ta „kohut mõistab paganate seas“ ja „kuningaid maha peksab oma viha päeval“, kuni selle ajani, kus tema oma pead tõstab ja üles läinud taeva, Jumala paremalt käelt kord jälle tuleb kohut mõistma elavate ja surnutte peale.

Nii seisame taevaminemise pühalt kummardades tema väge ja jumalikku auu, kuid mitte kartlikult ja aralt, vaid kindla ja lootusrikka südametunnistusega:

„*Mina ka, kes maa peal olles Taeva poole rändan alles, Usun, hüüan rõõmuga: Kuningas on Jeesus Kristus! Taevatrooni tema istus, Ta on Issand üksinda.*“

Aamen.

Jutlus peetud taevaminemispühalt, leeripühalt 11. mail 1906

Alexander Kapp